РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ



НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 8
№ 4 (46)

Липень – серпень 2023 р.

DOI 10.53672/ej.4.2023

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2023. Том 8, № 4 (46)

Липень–серпень 2023 року

Київ · 2023
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.4.2023
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2023. Т. 8, № 4 (46) (липень–серпень 2023 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2023. — 81 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

© Автори матеріалів, 2023
© Видавник Назаров О. А., 2023

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА 7

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) 10

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань 11

Слюсаренко В. Є. **Експертні дослідження** документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди 14

Слюсаренко В. Є. **Межі компетенції** експерта-економіста в дослідженні розрахунків втраченої вигоди 25

Назаров О. А. **Анатомічні ляльки** як техніка роботи психолога з дітьми та психологічна особливість отримання правдивих свідчень від дітей по злочинах, які були відносно них скоєні (сексуальне, психологічне, фізичне насильство тощо) або свідком яких вони були 27

Назаров О. А. **Щоденник записів** (конспектів) слухача при вивченні курсу «Психолог у кримінальному провадженні за участю дитини» з додатками та каталогом бібліотеки психолога електронних книг за напрямком допиту дитини 43

1.2. Судово-психологічна експертиза 47

Міністерство у справах ветеранів України. Оголошення для громадян та психологів. В Україні запрацював Реєстр постачальників послуг з психологічної реабілітації для ветеранів і членів їхніх сімей 53

Кабінет Міністрів України, Міністерство у справах ветеранів України. Реєстр постачальників послуг із психологічної реабілітації, ведення якого покладено на Міністерство у справах ветеранів України 55

1.3. Проблемні аспекти застосування поліграфа 57

Назаров О. А. **Судово-психологічна експертиза** із застосуванням поліграфа. Популяризація сучасних психологічних знань серед учнів шкіл міста Києва 57

1.4. Судова практика 67

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз 04 липня 2023 року відзначає своє 110-річчя з дня створення та День судового експерта України, у зв'язку з чим було розроблено та випущено унікальну марку 67

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ 69

В державній судово-експертній установі Мінюсту України 04 липня 2023 року стався випадок смерті керівника (Федоренко В.Л.) на робочому місці в своєму кабінеті, в якому фахівці вважають можуть мати ознаки доведення до смерті людини через психологічний тиск 69

5 липня 2023 року на посаду директора Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та дослідження в Державній митній службі України було призначено екс-директора Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Чердинцева Юрія Герасимовича 69

29 липня 2023 року в місті Києві буде проведене засідання дискусійного клубу "Правовий аспект" на тему: «ДНК-тест, поліграф чи психоаналіз: як визначити доброчесність судді?» 69

08 липня 2023 року головою президії НКМР при Мін'юсті України був затверджений склад секцій Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України **70**

28 червня у Верховній Раді зареєстрували два законопроєкти, які регулюють роботу психологів та психотерапевтів в Україні. На думку журналу, запущено процес створення штучних перепон для доступу до професії психолога в державі, яка воює **70**

Вимога сьогодення на законодавчому рівні прописати поняття до змісту та критеріїв допуску фахівців для надання психологічної медичної допомоги та психологічної не медичної допомоги. Психологи проводять психологічну корекцію людини не медичним шляхом. **70**

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ. **73**

Поліграфологічне крісло: історія розробки і вимоги стандартів **73**

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ **75**

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Звертаємо увагу: це реферативно-науковий журнал. Частина матеріалів номера — оригінальні статті, частина — реферати праць, які вже були опубліковані раніше: у фахових виданнях, на сайтах судів і державних органів. Реферати ми подаємо за правилами передруку: з іменем автора, незміненою назвою, бібліографічним описом першої публікації та посиланням на неї. Анотація до кожного матеріалу допоможе швидко вирішити, з чого почати читання.[6]

Шановні читачі! Позаду кожного рішення суду стоять факти, а позаду фактів — знання фахівців. Номер 2023. Том 8, № 4 (46) відкриває 11 матеріалів, присвячених таким темам: теорія та історія спеціальних знань, судово-психологічна експертиза, поліграф і виявлення обману, правові позиції Верховного Суду.

> *Сторінка історії науки. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз створено 4 липня 1913 року як Кабінет науково-судової експертизи при прокуророві Київської судової палати. На честь цієї дати з 2009 року за указом Президента 4 липня в Україні відзначають День судового експерта. У 2023 році минає 110 років від цієї події.*[7]

Почніть читання з матеріалу «Профайлінг - визначення поняття та сфери застосування в професійній діяльності правоохоронних органів та правознавців». Якщо після нього у вас з'являться власні запитання, це добрий знак: так починається науковий пошук. Пишіть до журналу — ми публікуємо дослідження науковців і практиків.

Редакція журналу

Цифри війни. Війна, яку російська федерація розв'язала проти України, щодня забирає життя. Станом на 27 серпня 2023 р. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні підтвердила загибель 9 511 цивільних осіб, і поранення 17 206 цивільних осіб. За кожною цифрою — людська доля, і завдання юридичної психології — допомагати правосуддю встановлювати правду про ці злочини.[8]

Кримінальні провадження. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 25.08.2023 органи прокуратури зареєстрували з початку повномасштабного вторгнення 104 845 воєнних злочинів і 16 728 злочинів проти національної безпеки України.[9]

Шкода державі та громадянам. За спільною оцінкою Уряду України, Світового банку, Європейської комісії та ООН (RDNA2, оприлюднено 23.03.2023), прямі збитки за перший рік війни перевищили 135 млрд дол. США, а потреби у відновленні й відбудові становлять 411 млрд дол. США.[10]

Відшкодування і судова експертиза. Кабінет Міністрів постановою від 21.07.2023 № 858 змінив Порядок надання компенсації через «єВідновлення».[11]



Рятувальник ДСНС у Спасо-Преображенському соборі в Одесі після російського ракетного удару в ніч на 23 липня 2023 р. Фото: ДСНС України, ліцензія CC BY 4.0.[12]



Чернігівський музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка після російського ракетного удару 19 серпня 2023 р. Фото: ДСНС України, ліцензія CC BY 4.0.[13]

ПАМ'ЯТІ СУДДІ ЛЮБОВІ ХАРЕЧКО



Любов Костянтинівна Харечко — суддя Чернігівського апеляційного суду. На громадських засадах вона була суддею-спікером суду: представляла суддівський корпус у медіа, виступала на телебаченні (суд очолював Геннадій Салай)[14]. Збори суддів Чернігівського апеляційного суду двічі обирали її секретарем судової палати у цивільних справах: 8 жовтня 2018 р.[15] і повторно, на другий строк, 7 жовтня 2021 р.[16] (обидва рази суд очолював Геннадій Салай[17]); раніше цю посаду вона обіймала в Апеляційному суді Чернігівської області[18]. 3 березня 2022 р. поблизу села Рогощі на Чернігівщині російські військові розстріляли автомобіль, у якому вона разом із сином намагалася евакуюватися. Любов Костянтинівна загинула, її син зазнав поранення[19]. Любов Харечко писала вірші — про війну і мир, про материнство, віру, рідну землю і суддівську долю. 3 березня 2022 р. в кожному номері журналу — один її вірш.

Вірш номера: «Радість материнства» (березень 2015 р.)[20]

Читати вірш «Радість материнства» у збірнику (с. 12)

Збірник у Google Диску

> **Судді — жертви війни.** Станом на 31.08.2023 органи судової влади та судові медіа повідомили, що внаслідок збройної агресії російської федерації загинули щонайменше двоє суддів: Любов Харечко (суддя Чернігівського апеляційного суду, 03.03.2022)[19]; Дмитро Константинов (суддя Красноградського районного суду Харківської області, 29.10.2022)[21]. За даними Державної судової адміністрації, які в травні 2023 р. оприлюднив голова Ради суддів України, загинули семеро суддів і працівників апаратів судів, ще дев'ятеро зазнали поранень; у лавах ЗСУ тоді служили 54 судді[22]. Пам'ятаємо кожного.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

«КОНСУЛЬТАЦІЯ»: ЗАПИТ, ЗАМОВЛЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА РІЗНИМИ ПІДСТАВАМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА[1]

Службова інформація. Службове оголошення редакції про послугу «Консультація»: читачі журналу, суди, правоохоронні органи та інші зацікавлені особи можуть звернутися із запитом чи замовленням на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, зокрема із застосуванням поліграфа, згідно з процесуальними кодексами. Повідомлено, що у 2021 р. на запити читачів надано понад 270 консультацій. Консультації організовує головний редактор журналу, атестований судовий експерт-психолог (поліграфолог), кандидат психологічних наук, доцент О. А. Назаров, член Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України. Наведено посилання на сайт судового експерта, сайт тестувань EyeDetect та сторінку портативного обладнання для поліграфа.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 05.09.2021.*

Повний текст

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

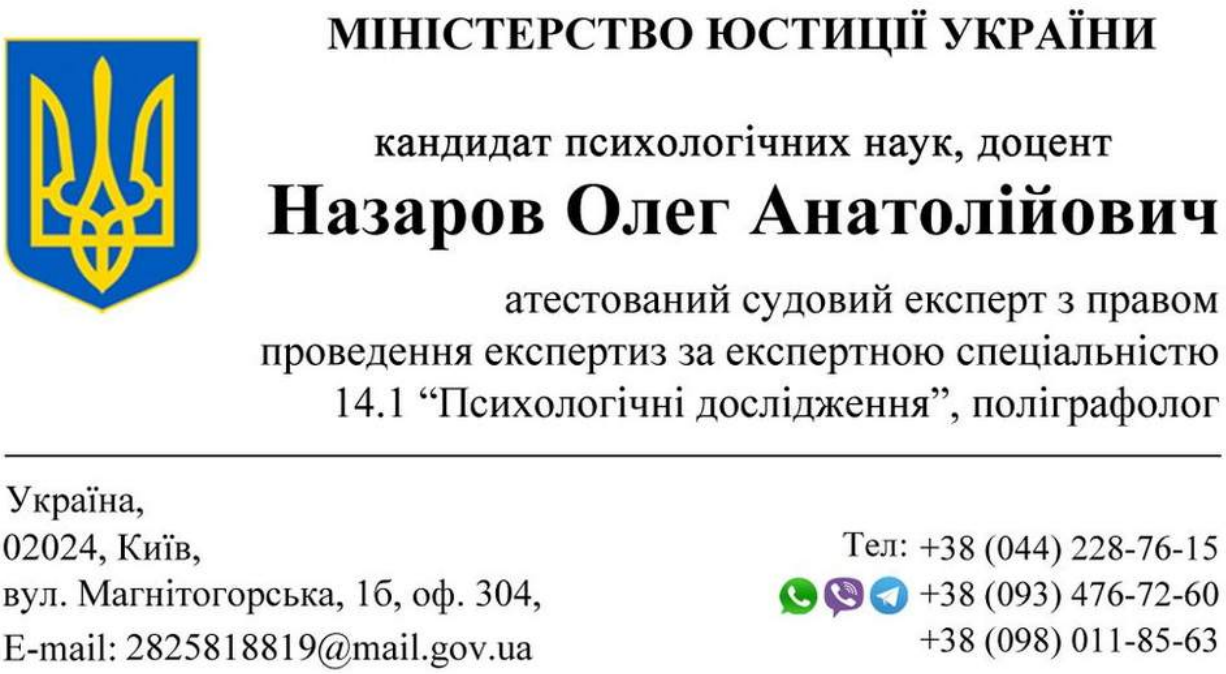

Офіційній Інтернет-сайт судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035) - https://expertisekyivua.com/ukr

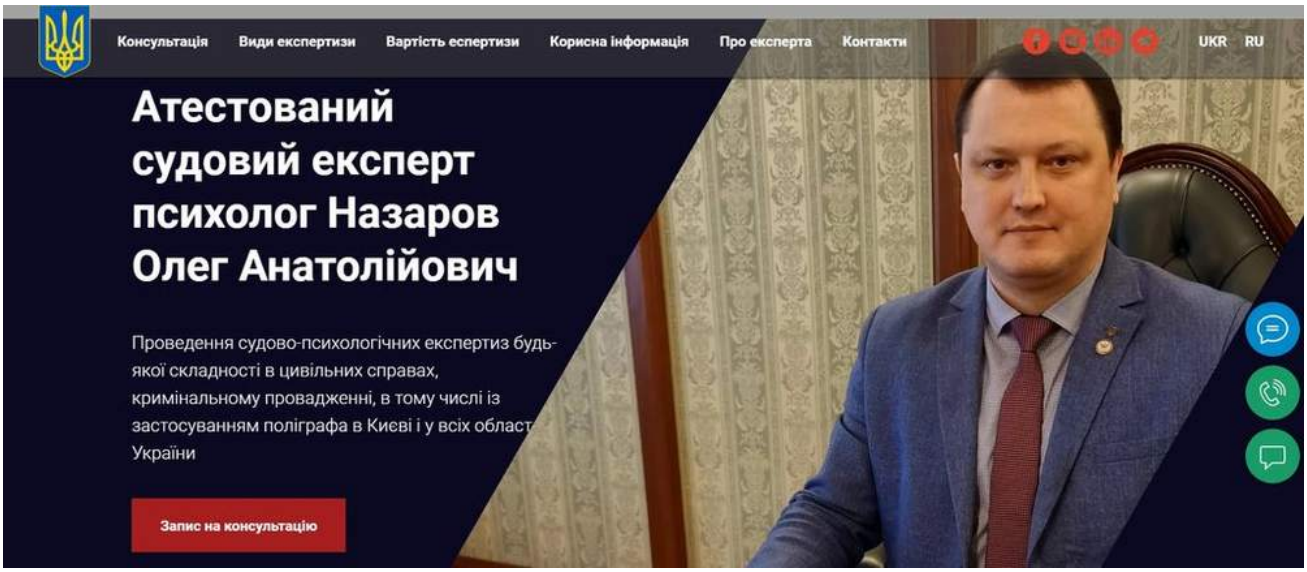

Офіційний Інтернет-сайт тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (EyeDetect, Converus Inc., USA): https://expert-nazarov.com

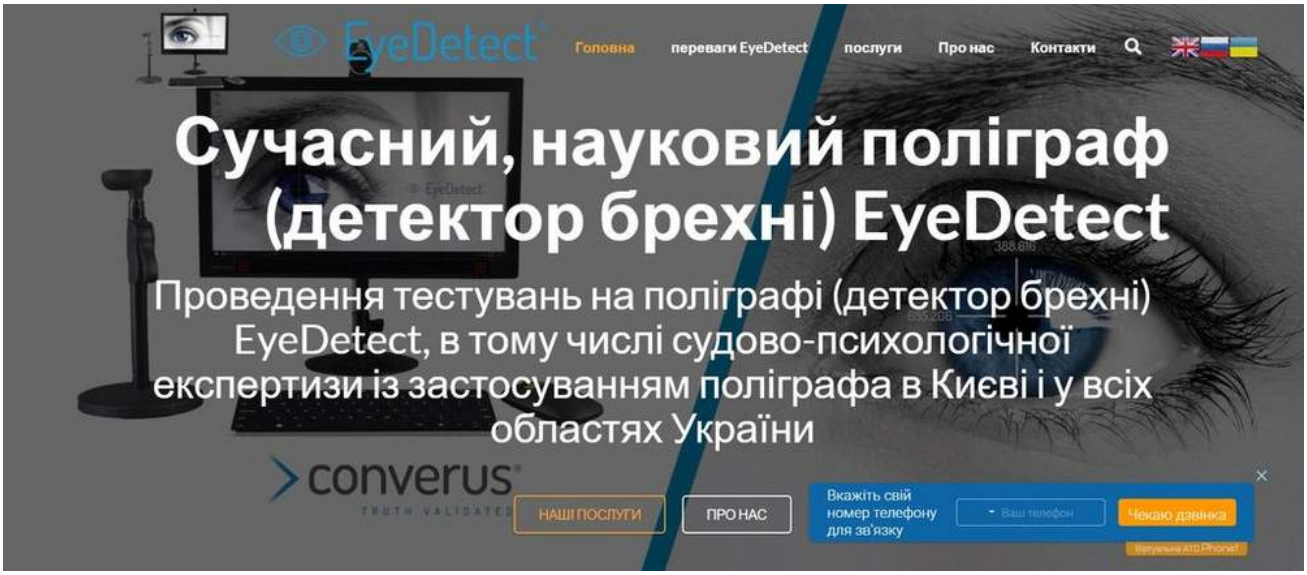

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph (Рекомендовано Міжнародним співтовариством поліграфологів, США):** https://sites.google.com/view/mobiarmrestspolygraph



References

1. "Konsultatsiia": zapyt, zamovlennia na provedennia sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy za riznymy pidstavamy, u tomu chysli iz zastosuvanniam polihrafa ["Consultation": Request and Order for a Forensic Psychological Examination on Various Grounds, Including with the Use of the Polygraph]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/5651-konsultatsiya-zapit-zamovlennya-na-provedennya-sudovo-psikhologichnoji-ekspertizi-za-riznimi-pidstavami-u-tomu-chisli-iz-zastosuvannyam-poligrafa (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ОБҐРУНТОВАНОСТІ РОЗРАХУНКІВ ВТРАЧЕНОЇ ВИГОДИ[1]

Слюсаренко В. Є.

DOI: 10.53672/ej.4.2023.04[1] Check for updates

Анотація. Втрачена вигода дедалі частіше стає предметом спорів, які вирішують органи досудового розслідування та суди, однак єдиної методики її дослідження для експертів-економістів немає. Слюсаренко В. Є. систематизує поняття судової економічної експертизи з визначення збитків на основі Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (наказ Мін'юсту від 08.10.1998 № 53/5) і обстоює потребу розмежовувати юридичну та економічну природу втраченої вигоди. Проаналізовано ст. 224 і 225 Господарського кодексу України та ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України щодо складу збитків (реальні збитки, упущена вигода, матеріальна компенсація моральної шкоди), положення Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, Закону України «Про судову експертизу» та Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів. У юридичному розумінні збитки авторка трактує як негативні майнові наслідки неправомірних дій іншої особи, в економічному як перевищення витрат над доходами в одному часовому періоді. З посиланням на ст. 242 КПК України та Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз показано, що питання протиправності поведінки, кола винних осіб і ступеня їхньої вини, правової оцінки дій і документів, економічної доцільності операцій лежать поза компетенцією експерта-економіста. Окреслено предмет експертизи (документальна обґрунтованість економічної складової розрахунку збитків, виконаного контролюючим чи уповноваженим органом), її об'єкти (первинні документи, облікові регістри, фінансова звітність, вихідні дані розрахунку), джерела інформації (акти ревізій і перевірок) та методи, які експерт обирає за методикою з реєстраційним кодом 11.0.08: переважно документальну перевірку в поєднанні із зіставленням і моделюванням. Головний висновок полягає в тому, що експерт-економіст не проводить ревізійних дій і не обчислює збитки самостійно, а встановлює, чи підтверджено документами розмір збитків, раніше визначений органом контролю, фахівцем економічної галузі або сторонами спору. Тому матеріали, надані експертові, мають містити такі розрахунки й документи, на яких вони ґрунтуються. Стаття корисна судовим експертам-економістам, слідчим, суддям і адвокатам, які формулюють питання для економічної експертизи у спорах про відшкодування збитків.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, втрачена вигода, упущена вигода, збитки, документальна обґрунтованість розрахунку, експерт-економіст, компетенція експерта, акт ревізії, первинні документи, висновок експерта, Господарський кодекс України.

Expert Examination of the Documentary Validity of Lost Profit Calculations

Sliusarenko V. Ye.

Abstract. Disputes over lost profit increasingly reach investigators and courts, yet Ukrainian forensic economists have no single methodology for examining it. Sliusarenko V. Ye. clarifies the basic concepts of forensic economic examination of losses on the basis of the Scientific and Methodological Recommendations on the Preparation and Appointment of Forensic Examinations approved by Order

No. 53/5 of the Ministry of Justice of Ukraine, and argues that the legal and the economic nature of lost profit must be kept apart. The paper analyses the Commercial Code and the Civil Code of Ukraine on the composition of losses (actual damage, lost profit, monetary compensation for moral damage), accounting legislation and national accounting standards, the Law of Ukraine On Forensic Examination and the rules on expert qualification. In legal terms, losses are adverse property consequences of another person's unlawful conduct; in economic terms, they are an excess of expenses over income within one period. Questions of unlawfulness, guilt, legal assessment of documents and economic expediency of transactions fall outside the forensic economist's competence. The author defines the subject of the examination as the documentary validity of the economic component of a loss calculation made by a supervisory or authorised body, identifies its objects (primary documents, accounting registers, financial statements), its information sources (audit and inspection reports) and its methods under registered methodology 11.0.08, chiefly documentary verification combined with comparison and modelling. The key conclusion is that the expert does not calculate losses independently but verifies whether a previously calculated amount is supported by documents, so the materials submitted must contain that calculation and its underlying records.

Keywords: forensic economic examination, lost profit, losses, documentary verification, forensic economist, expert competence, audit report, primary accounting documents, expert opinion, Commercial Code of Ukraine.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 06.09.2021; у номері — 31.08.2023; DOI:* ***10.53672/ej.4.2023.04***[1].

Повний текст

Текст статті.

Виклики, які готує економіка, яка перманентно змінюється та потребує всебічної, поглибленої думки незалежних високо кваліфікованих фахівців, щодо питання втраченої вигоди (збитків), що виникають в суперечностях сторін та вирішуються в органах досудового слідства чи суду. Судові експерти, беззаперечно є такими фахівцями. Вони професійно та неупереджено можуть, мають право та обов'язок висловлювати фахову думку за для прийняття рішення у спорах, що є наслідком високої турбулентності у змінах нормативно правового регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Особливостями виведення судовими експертами причино наслідкових зв'язків згідно документації (первинної, вторинної, обліково-фінансової та податкової), яка формується на підставі нормативно правового регулювання та норм звичаєвого права є інструментом у вирішенні суперечностей, оскільки досліджувана судовими експертами документація господарюючих суб'єктів, що мають суперечки, підтверджує явище досліджуване та дає змогу суб'єктам спору вирішити його конструктивно і у законний спосіб.

Адже згідно Закону про судову експертизу експертами досліджується явища і процеси, що виникли в результаті господарської діяльності господарюючих суб'єктів застосовуючи спеціальні знання у відповідній галузі науки, об'єктів, з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового або до судового розгляду.

Таким чином явище, що все частіше виникає, в наслідок швидкої зміни законодавства та досліджується судовими експертами, предметом спору в якого є втрачена вигода,

яка потребує науково-практичної думки та її систематизації для практичного застосування судовими експертами, господарюючими суб'єктами та органами досудового слідства чи суду.

Однак єдиної методики у дослідженні експертами економістами втраченої вигоди не має.

Тому виникає необхідність систематизації та – узагальнення теоретичного та практичного досвіду в дослідженнях втраченої вигоди, що має як юридичну та і економічну природу, які необхідно розділяти.

Теоретичне підґрунтя базується на визначенні категорії втрачена вигода яке не визначено в нормативно правових актах.

Так Господарський кодекс України визначає правила відшкодування збитків, використовуючи при цьому дещо інші терміни. За правилами ст. 225 ГК упущена вигода називається "втраченою вигодою" яка корелюється, в розмінні поставленого перед експертом економістом завдання, із нанесеннями одній із сторін спору збитками.

У контексті вирішуваного експертом економістом завдання втраченої вигоди (нанесених збитків) ГКУ під збитками розуміються «витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною» [2, ч. 2 ст. 224]. Тож не дивлячись на термінологічну відмінність, поняття реальних (прямих) збитків і упущеної вигоди близькі як у цивільному, так і господарському законодавстві. Разом із тим ст. 225 ГКУ [2, ч. 1 ст. 225] до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включено «неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною». Крім того, до складу збитків віднесено: – вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства; – додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків унаслідок порушення зобов'язання другою стороною; – матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Із зазначеного вище виходить, що збитки є грошовим вираженням майнової та моральної шкоди, яка, у свою чергу, складається з трьох частин (видів).

- реальні (прямі) збитки
- упущена вигода
- матеріальна компенсація моральної шкоди

Поняття збитків законодавчо визначено також нормами Цивільного кодексу України а саме ч. 2 ст. 22, «збитками є:

1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода)». Якщо виходити з прямого змісту цієї норми, збитки – це грошова вартість втраченого майна та додаткових витрат на його відновлення, що являють собою реальні (прямі) збитки, а також неодержаний дохід, що є упущеною вигодою. [3].

Отже юридичному розумінні збитки — це негативні для потерпілої особи наслідки в майновій сфері, які є результатом неправомірних дій іншої особи.

В економічному розумінні збитки — це зменшення вартості майна юридичної чи фізичної особи в результаті перевищення витрат цієї особи над отриманими нею доходами в одному часовому періоді. Ознаками наявності матеріальної шкоди (збитків) у юридичному розумінні є:

1. наявність безповоротної втрати активів чи наявність недоотриманих належних доходів;
2. наявність факту порушення законодавства посадовими особами суб'єкта господарської діяльності; наявність причинно-наслідкового зв'язку між фактом порушення законодавства, втратою активів та діями (або бездіяльністю) посадових осіб. Сутність збитків як економічного явища полягає в тому, що суб'єкт господарювання зазнає додаткових майнових втрат та (або) не отримує доходи порівняно з витратами і доходами, що здійснюються та отримуються при оптимальному розвитку господарської операції. При цьому можуть бути збитки у формі додаткових витрат та у формі неодержаних доходів. [3].

В чинному законодавстві має місце уточнення виду збитків, які підлягають відшкодуванню, в окремих випадках (виконавця за порушення договору, зберігача, страховика) – лише реальних збитків [6, ст. 900, ст. 951, ст. 988], а у випадку, коли йдеться про управителя – упущеної вигоди [6, ст. 1043]. Разом із тим у ЦКУ відсутня деталізація відповідальності щодо виду економічних збитків у разі порушення взятих зобов'язань [6, ст. 231, ст. 850, ст. 879]. Таке уточнення є важливим, оскільки упущена вигода відрізняється від реальних збитків тим, що останні характеризуються зменшенням наявного майна потерпілого (проведені витрати, знищення і пошкодження майна), а упущена вигода – тим, що наявне майно могло б збільшитися, якби не правопорушення.

Економічна природа явища полягає в документальному підтверджені втраченої вигоди (збитків).

Досліджуючи економічну природу втраченої вигоди необхідно враховувати, що відповідно до п. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України та п. 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, Методики вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків та питання щодо встановлення збитків у їх юридичному розумінні не може виходити за встановлені законом межі використання спеціальних знань судовим експертом-економістом а саме : питання щодо протиправності поведінки за його юридичним характером, не може вирішуватися у ході судово-економічної експертизи.

Вирішення такого питання є виключною компетенцією слідчого або суду (до судового розслідування чи судового спору) .

При призначенні судових експертиз з питань визначення збитків, ураховуючи межі компетенції експерта-економіста, перед ним не мають ставитись питання, які потребують:

1. Оцінки наданих для дослідження актів (довідок) ревізій стосовно правомірності їх складання органами ДАС, ДФС або залученими у якості ревізорів слідством або судом спеціалістами відповідної галузі знань;
2. Аналізу всіх результатів господарської діяльності, економічної обґрунтованості проведених господарських операцій, порядку організації фінансування, використання оборотних коштів, оцінки діяльності фінансових органів і банків;
3. Визначення економічної доцільності проведення господарських операцій;
4. Установлення кола винних осіб і ступеня їх вини;
5. Надання правової оцінки діям посадових осіб і документам.

З вище наведеного випливає, що норми права регулюють виникнення такого явища для розгляду його органами досудового слідства чи суду. Наслідком якого може стати постановка перед експертом завдання щодо факту наявності збитків та оцінки їх розміру. Тому, як було зазначено вище, експертам економістам слід розмежовувати юридичні та економічні аспекти виникнення явища втрачена вигода (збитки).

Оскільки економічна сутність збитків означає, що для потерпілої сторони настають негативні наслідки у вигляді додаткових матеріальних втрат або неодержання прибутку (доходів), який мав би бути отриманий за певних обставин. З юридичної ж точки зору збитки – це негативні для потерпілої сторони наслідки в грошовому еквіваленті, які є результатом неправомірних дій чи бездіяльності іншої сторони. Спільним є те що і юридичну і економічну природу необхідно обрахувати.

При цьому слід зважати, що дослідження економічних збитків здійснюється з урахуванням вимог утворення документів, а саме Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», у положеннях якого збиток визначено як «перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати» [10, п. 3 розділу 1]. Разом із тим відповідно до НП(С)БО 15 «Дохід», «доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу за звітний період», а «прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати» [11, п. 5]. Це узгоджується зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», у якій зазначено, що «економічна вигода» – це потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів [11].

Також за визначенням п. 3 Національного Положення (Стандарту) бухгалтерського обліку та «Загальні вимоги до фінансової звітності», де зазначено, що:

- «доходи — збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників); витрати — зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками);

• збиток — перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати».

Це узгоджується зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», у якій зазначено, що «господарська операція» — це дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства, а «економічна вигода» — це потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів. Складовими судової економічної експертизи як процесуальної дії є: суб'єкт експертизи; предмет та завдання експертизи; об'єкт експертизи.

Та складність експертного дослідження полягає в тому, що жоден з цих нормативних актів, не визначає, який саме документ лягає в основу відображення в обліку доходів, витрат чи збитків. Більше того деякі первинні документи, господарюючими суб'єктами, формуються на підставі звичаєвого права та регулюються внутрішніми нормами [5]

Отже не надає експерту прямих спеціальних норм розуміння якими саме первинними документами мали б формуватись доходи витрати чи збитки у того чи іншого господарюючого суб'єкта.

Тому аналізуючи правову та економічну складову досліджуваного явища та формуючи власну думку експерт має спиратись на документальне підтвердження яке регулюється ст. 9 та ст.5 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положення 88 «Про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» та норм Податкового Кодексу.

Адже, під час проведення судово-економічної експертизи щодо документального підтвердження розміру матеріальної шкоди (збитків) експертом досліджуються не завжди дані, викладені; в акті перевірки, який містить розрахунок матеріальної шкоди (збитків), виконаний на підставі даних первинних документів, договірної документації та даних облікових бухгалтерських регістрів які мають корелюватись між собою і підлягають дослідженню експертами економістами. [5].

Також необхідно зазначити, що судові експерти є суб'єктами - які при здійснені ними судово-експертної діяльності керуються норма визначеними у ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» та нормами «Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів» відповідно до яких судові економічні експертизи проводяться за такими експертними спеціальностями:

1. дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності;
2. дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій;
3. дослідження документів фінансово-кредитних операцій.

Враховуючи вище зазначене та виходячи з основних завдань судової економічної експертизи, в процесі дослідження експертом-економістом встановлюється відповідність (невідповідність) вимогам чинного законодавства та документального підтвердження (не підтвердження) відображених суб'єктами господарювання, фізичними особами чи фінансовими установами в податковому та бухгалтерському обліках операцій, проведених у зв'язку із здійсненням фінансово-господарської діяльності.

Таким чином дослідження в межах економічної експертизи ґрунтується на вивченні господарської діяльності підприємства, процесів формування фінансових показників за проведеними операціями та правильності відображення їх в обліку.

А орієнтовний перелік питань, що можуть бути поставлені на вирішення судових економічних експертиз, наведено в розділі ІІІ «Економічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки, призначення судових експертиз та експертних досліджень.

Крім того, згідно з вказаним розділом рекомендацій, до завдань економічної експертизи не належать:

- проведення ревізійних дій (визначення експертами економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю);
- вирішення питань щодо документальної обґрунтованості збитків показниками фінансової звітності підприємства/організації за певний період (визнання поточної дебіторської заборгованості безнадійною);
- вирішення питань щодо дотримання комітетами з конкурсних торгів вимог законодавства, що регламентує проведення закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти;
- вирішення питань щодо встановлення у діях посадових осіб юридичної особи порушень вимог законодавчих і нормативних актів при укладанні господарських договорів, а також юридична оцінка укладених договорів і складених на їх виконання документів;
- вирішення інших правових питань, в тому числі: встановлення збитку (матеріального збитку, шкоди у юридичному її розумінні); ступеня вини та відповідальності посадових та інших осіб, а також юридична кваліфікація їх дій (бездіяльності);
- надання оцінки законності проведення процедур, регламентованих нормативно-правовими актами;
- проведення розрахунків, які не вимагають спеціальних знань експерта у галузі економіки та бухгалтерського обліку;
- відновлення бухгалтерського та податкового обліку, проведення обстежень, інвентаризацій, контрольних обмірів, перевірок суб'єктів підприємницької діяльності;
- встановлення обґрунтованості, правильності складання і реальності виконання бізнес-планів суб'єктів підприємницької діяльності;
- встановлення за бухгалтерськими документами окремих фактів, обставин, які для їх виявлення і визначення не вимагають спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку та економіки; систематизація та впорядкування бухгалтерських і фінансових документів, вилучених у ході слідчих дій;
- з'ясування інших обставин і фактів, не передбачених нормативними правовими актами, що регулюють порядок призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.

А об'єктами дослідження у судових економічних експертизах є:

- бухгалтерські документи, митні декларації, інвентаризаційні описи, відомості нарахування заробітної плати тощо);
- облікові реєстри (касові книги, картки складського обліку, реєстри податкових накладних, відомості аналітичного обліку, журнали-ордери, головні книги);
- бухгалтерська, фінансова та податкова звітність (звіти матеріально відповідальних осіб, касові звіти, звіти про використання коштів, наданих під звіт, баланси та фінансова звітність, податкові декларації та звіти). Як об'єкти (довідки, висновки спеціалістів), досліджуються в якості джерел інформації акти ревізії документальних перевірок діяльності підприємств. Крім того, під час дослідження можуть використовуватися й інші джерела інформації:
- протоколи допитів, показання звинувачених (обвинувачених) і свідків;
- висновки експертів інших спеціальностей.

Тому матеріали, що надаються експерту економісту на дослідження мають містити документи які мають причинно наслідковий характер повноти інформації для відповіді на поставлене питання, та попередні розрахунки фахівців економічної галузі знань які носять системний характер, (Акти (довідки, висновки спеціалістів та аудиторів) документальної ревізії, перевірки чи будь які інші документи)), в яких обґрунтовано на підставі аналізу первинних документів і виведено збитки. Такі документи при проведенні економічних експертиз відіграють подвійну роль:

- по-перше, при проведенні експертизи експерт перевіряє обґрунтованість зазначених в них висновків;
- по-друге, вони є джерелом отримання необхідних для експерта даних, які він використовує під час складання висновку. Фактичні дані, встановлення яких не потребує застосування спеціальних знань у галузі бухгалтерського та податкового обліку, підлягають аналізу слідчим (судом).

Дослідження експертом-економістом інших матеріалів справи, що не належать до документів бухгалтерського та податкового обліку, обмежене його спеціальними знаннями і не є предметом експертизи. Експерт враховує їх лише у випадках, коли вони прийняті слідчим або судом як докази, у разі, якщо питання, поставлені на вирішення, передбачають умови щодо застосування відомостей, які містяться в них, як вихідні дані. Право експерта досліджувати та використовувати такі матеріали провадження не означає, що він може входити в оцінку самих джерел чи засобів доведення.

Оскільки експерт не вправі оцінювати докази, організацію проведення дій, зазначених у поданих на дослідження справах, та компетентність осіб, що її проводять або проводили, правдивість чи хибність показань свідків, звинувачуваних, потерпілих, правильність висновків інших експертів, актів ревізії чи довідок, складених залученими слідством фахівцями тощо, так як відповіді на такі питання виходять за межі компетенції експерта-економіста.

Отже основні поняття судової економічної експертизи з визначення збитків складаються з наступних елементів:

1. Предмет експертизи — встановлення документальної обґрунтованості економічної складової розрахунку збитків, проведеного відповідним контролюючим (уповноваженим) органом ;
2. Об'єкт експертизи — документи бухгалтерського обліку (первинні, регістри бухгалтерського обліку, фінансова звітність) та вихідні, на підставі яких здійснено розрахунок збитків в акті ревізії (перевірки) або відповідним контролюючим (уповноваженим) органом;
3. Джерело інформації — акти ревізій (перевірок) відповідних контролюючих (уповноважених) органів або залучених у законодавчому порядку фахівців-спеціалістів;
4. Метод дослідження — обирається експертом відповідно до методики за реєстраційним кодом 11.0.08 «Методи, способи та прийоми, які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз».

Виходячи з вище зазначеного, експерт-економіст, при здійснені дослідження, керується методами документальної перевірки які здебільшого застосовується в комплексі з методом співставлення та методами моделювання.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції №53/5, проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи. Таким чином, не входить до компетенції експертів економістів встановлення збитків і вони в рамках своєї експертної діяльності не мають права здійснювати розрахунки. Однак мають право встановити, чи документально підтверджується розмір збитків, раніше встановлених органом що здійснював перевірку або розраховані фахівцем в економічній галузі знань .

Виходячи з вище наведеного втрачена вигода, як предмет дослідження виникає в результаті розрахунку, для підтвердження якого експерту необхідно мати документи які враховувались при його проведенні.

Тому в матеріалах які надаються експерту на дослідження мають міститись розрахунки, органу що здійснював перевірку, або розрахунків фахівців-спеціаластів, або самих суб'єктів спору.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436 IV (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436–15

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435 IV (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу //zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15

4. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. №4651 VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. №9–10, №11–12, №13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17 (дата звернення: 20.04.2020).

5. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (із змінами та допов.) [Електроннийресурс].- Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

7. Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336–13

8. Про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: Положення: Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249–15

9. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Положення: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88 (із змінами та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text

10. А. В. Хомутенко, В.П. Хомутенко, Д. В. Модигін (2020). Проблематика вирішення експертних завдань із визначення упущеної вигоди. Економічна теорія та право. № 2 (41). http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/111-127.pdf, с. 111 – 127.

11. В. В. Буколова (2020), Проблемні аспекти вирішення питань що до докуметального підтвердження розиіру матеріальної шкоди (збитків). Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 16 357-362.

12. В.А. Дерій, Д.І. Дема. (2017). Економічна експертиза діяльності підприємств. ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО Випуск # 11 / 2017. 508 - 513

13. О. В. Аніщенко, О. Л. Данильченко (2019), Збитки як предмет содової економічної експертизи у кримінальному провадженні. Судова економічна експертиза.

В статье приведены основные понятия судебной экономической экспертизы по определению ущерба в соответствии с Научно-методических рекомендаций по вопросам подготовки и назначения судебных экспертиз и экспертных исследований, утвержденных приказом Министерства юстиции №53 / 5-98р. Описанный процесс проведения экспертных исследований документальной обоснованности расчетов упущенной выгоды.

Ключевые слова: заключение эксперта, судебный эксперт, экономическая экспертиза, упущенная выгода.

У статті наведені основні поняття судової економічної експертизи з визначення збитків відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення

судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції №53/5-98р. Описаний процес проведення експертних досліджень документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди.

Ключові слова: *висновок експерта, судовий експерт, економічна експертиза, упущена вигода.*

References

1. Sliusarenko V. Ye. Ekspertni doslidzhennia dokumentalnoi obgruntovanosti rozrakhunkiv vtrachenoi vyhody [Expert Examination of the Documentary Validity of Lost Profit Calculations]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023.04. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/5655-slyusarenko-v-e-ekspertni-doslidzhennya-dokumentalnoji-obgruntovanosti-rozrakhunkiv-vtrachenoji-vigodi (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЕКСПЕРТА-ЕКОНОМІСТА В ДОСЛІДЖЕННІ РОЗРАХУНКІВ ВТРАЧЕНОЇ ВИГОДИ[1]

Слюсаренко В. Є.

DOI: 10.53672/ej.4.2023.05[1] Check for updates

Реферат. Редакція журналу пропонує реферат статті В. Є. Слюсаренко про те, що може і чого не може встановити експерт-економіст, коли сторони спору сперечаються про втрачену вигоду. Авторка виходить з того, що єдиної методики експертного дослідження втраченої вигоди немає, а саме поняття нормативно не визначене. Тому вона пропонує розмежовувати юридичну та економічну природу втраченої вигоди. Юридичну сторону розкрито через ст. 224 і 225 Господарського кодексу України та ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України: збитки охоплюють реальні збитки, упущену (втрачену) вигоду та матеріальну компенсацію моральної шкоди і є негативними майновими наслідками неправомірних дій іншої особи. Економічну сторону показано через НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку (наказ Мінфіну № 88): збиток — це перевищення витрат над доходом, для отримання якого їх здійснено.

Головну увагу приділено межам компетенції. Авторка посилається на ст. 242 КПК України, Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичні рекомендації (наказ Мін'юсту від 08.10.1998 № 53/5). Вона наголошує, що питання протиправності поведінки, кола винних осіб і ступеня їхньої вини, правової оцінки дій посадових осіб і документів, а також економічної доцільності господарських операцій вирішують слідчий або суд, а не експерт. До завдань економічної експертизи не належать також ревізійні дії, встановлення збитку в юридичному розумінні, відновлення обліку, інвентаризації та розрахунки, що не потребують спеціальних знань. Експерт-економіст сам збитків не розраховує: він встановлює, чи документально підтверджено розмір збитків, раніше визначений контролюючим органом, фахівцем або сторонами спору.

Звідси практичний висновок: матеріали, які надають експертові, мають містити такий розрахунок разом з первинними документами, обліковими регістрами, звітністю й актами перевірок, на яких він ґрунтується. Предметом експертизи авторка називає документальну обґрунтованість економічної складової розрахунку збитків, об'єктом — документи бухгалтерського обліку й вихідні дані розрахунку, джерелом інформації — акти ревізій (перевірок). Метод — документальна перевірка в поєднанні зі зіставленням і моделюванням (методика за реєстраційним кодом 11.0.08). Реферат адресовано слідчим, суддям і адвокатам, які формулюють питання експертові-економісту, а також самим судовим експертам.

Ключові слова: втрачена вигода, збитки, судово-економічна експертиза, межі компетенції експерта, документальна обґрунтованість, розрахунок збитків, акт ревізії.

Limits of the Economic Expert's Competence in Examining Lost Profit Calculations

Sliusarenko V. Ye.

Abstract. The editors summarise V. Ye. Sliusarenko's article on what a forensic economist can and cannot establish in disputes over lost profit. As Ukrainian law does not define lost profit and no

unified methodology exists, the author separates its legal nature (Articles 224 and 225 of the Commercial Code, Article 22 of the Civil Code of Ukraine) from its economic nature (accounting law and National Accounting Standard 1). Drawing on Article 242 of the Criminal Procedure Code and Order No. 53/5 of the Ministry of Justice, she shows that unlawfulness, guilt, legal assessment and economic expediency are for the investigator or the court to decide. The forensic economist does not calculate losses but checks whether an amount determined earlier is supported by documents, so the calculation and its primary documents must be submitted to the expert.

Keywords: lost profit, losses, forensic economic examination, limits of expert competence, documentary validity, calculation of losses, audit report.

Першоджерело: *Слюсаренко В. Є. Експертні дослідження документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2023. Т. 8, № 4 (46). С. 11–12. DOI: 10.53672/ej.4.2023.04.*[2] *Оприлюднено на сайті 06.09.2021; у номері — 31.08.2023; нова редакція — 08.11.2026; DOI:* ***10.53672/ej.4.2023.05***[1].

References

1. Sliusarenko V. Ye. Mezhi kompetentsii eksperta-ekonomista v doslidzhenni rozrakhunkiv vtrachenoi vyhody [Limits of the Economic Expert's Competence in Examining Lost Profit Calculations] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023.05. URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-ekspertyzy-viktorii-sliusarenko-m-uzhhorod-ukraina/5657-slyusarenko-v-e-ekspertni-doslidzhennya-dokumentalnoji-obgruntovanosti-rozrakhunkiv-vtrachenoji-vigodi (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

2. Sliusarenko V. Ye. Ekspertni doslidzhennia dokumentalnoi obgruntovanosti rozrakhunkiv vtrachenoi vyhody [Expert Examination of the Documentary Validity of Lost Profit Calculations]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). S. 11–12. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023.04. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/5655-slyusarenko-v-e-ekspertni-doslidzhennya-dokumentalnoji-obgruntovanosti-rozrakhunkiv-vtrachenoji-vigodi (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

АНАТОМІЧНІ ЛЯЛЬКИ ЯК ТЕХНІКА РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ДІТЬМИ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ОСОБЛИВІСТЬ ОТРИМАННЯ ПРАВДИВИХ СВІДЧЕНЬ ВІД ДІТЕЙ ПО ЗЛОЧИНАХ, ЯКІ БУЛИ ВІДНОСНО НИХ СКОЄНІ (СЕКСУАЛЬНЕ, ПСИХОЛОГІЧНЕ, ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО ТОЩО) АБО СВІДКОМ ЯКИХ ВОНИ БУЛИ[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.1.2023.04[1] Check for updates

Анотація. Діти, які зазнали сексуального, психологічного чи фізичного насильства або стали його свідками, нерідко не можуть словами пояснити, що з ними сталося: образна пам'ять у них розвинена краще за логіко-смислову, а словниковий запас обмежений. Назаров О. А. розглядає анатомічну ляльку як техніку, що компенсує ці обмеження під час опитування дитини психологом чи слідчим, і водночас аналізує ризики, які вона створює для достовірності дитячих свідчень. Спираючись на власну експертну практику та зарубіжні праці про навіюваність дитини-свідка, хибні й «відновлені» спогади (S. J. Cecі і M. Bruck, J. Shaw і S. Porter та ін.), автор описує чотири етапи методики: підготовку дитини (перенесення образу себе на ляльку, вправа на розрізнення правди й неправди), урахування вікових і статевих особливостей, саме опитування лише з відкритими запитаннями та складання довідки, де дослівно фіксують запитання психолога й відповіді дитини без правової оцінки. Обґрунтовано, що лялька доречна приблизно з чотирьох років, коли розвивається сюжетно-рольова гра; особливо корисна вона з дошкільниками, молодшими школярами, хлопчиками й дітьми з відставанням у розумовому розвитку. Автор радить нейтральні дерев'яні ляльки з правильними пропорціями тіла, але без статевих ознак, щоб не провокувати навіювання, і водночас наводить аргументи прихильників ляльок зі статевими органами. Окремо проаналізовано причини дитячого мовчання (страх, сором, погрози, «підкуп» подарунками, нав'язане почуття провини, недовіра дорослих, бажання вберегти близьку людину) і дії, що виходять за межі компетенції психолога: власне «розслідування», висновок про наявність насильства, обіцянки дитині. Підсумок статті: зображення дитиною насильства на ляльці саме по собі не доводить факту злочину і потребує перевірки судово-психологічною експертизою та іншими доказами, а психолог мусить зважати на навіюваність, ризик імплантування хибних спогадів, підведення до «потрібної» відповіді та можливу мотивацію дитини казати неправду. Матеріал адресовано психологам, слідчим, судовим експертам і суддям.

Ключові слова: анатомічні ляльки, опитування дитини, дитина-свідок, сексуальне насильство щодо дітей, навіюваність, хибні спогади, відкриті запитання, межі компетенції психолога, судово-психологічна експертиза, кримінальне провадження.

Anatomical Dolls as a Psychologist's Technique in Working with Children and Psychological Features of Obtaining Truthful Testimony from Children Regarding Crimes Committed Against Them (Sexual, Psychological, Physical Abuse, etc.) or Witnessed by Them

Nazarov O. A.

Abstract. Children who have experienced or witnessed sexual, psychological or physical abuse often lack the words to describe what happened, while their figurative memory is usually better developed than verbal-logical memory. The article examines the anatomical doll as an interviewing aid

that lets a child show rather than tell, and weighs this benefit against the risk of suggestion. Drawing on his forensic practice and on research into child witness suggestibility and false or “recovered” memories (Ceci and Bruck; Shaw and Porter, among others), Nazarov O. A. sets out a four-stage procedure: preparing the child, including a truth-versus-lie exercise; taking account of age and sex; questioning with open-ended questions only; and drafting a report that records the psychologist's questions and the child's answers verbatim, without legal assessment. Dolls are argued to be useful from about four years of age, when role play develops, and especially with preschoolers, younger schoolchildren, boys and children with intellectual delay. Neutral wooden dolls with correct body proportions but without genitalia are recommended to reduce suggestive cues, although the arguments for anatomically detailed dolls are also presented. The paper reviews why children keep silent about abuse (fear, shame, threats, gifts, induced guilt, disbelief by adults, loyalty to a relative) and lists actions beyond a psychologist's competence, such as conducting one's own “investigation”, deciding whether abuse occurred or making promises to the child. A child's demonstration of abuse with a doll does not by itself prove an offence and must be verified by forensic psychological examination and other evidence.

Keywords: anatomical dolls, child interviewing, child witness, child sexual abuse, suggestibility, false memories, open-ended questions, psychologist's competence, forensic psychological examination, criminal proceedings.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 16.07.2023; у номері — 31.08.2023; DOI:* ***10.53672/ej.1.2023.04***[1].

Повний текст

Текст статті. В роботі психолога з дітьми, які зазнали сексуального, психологічного або фізичного насильства часто виникають ситуації коли дитина має розказати, які дії відносно неї вчинив правопорушник. Проте, дітям через різні вікові та особистісні особливості буває іноді важко пояснити або підібрати слова, щоб розповісти психологу чи слідчому, суду, що саме сталося. Найчастіше у дітей найбільше розвинута образна память ніж логіко-смислова, тому дітям буває легше показати, ніж пояснити словами: які були дії зловмисників, хто брав участь, в чому вони були вдягнуті. **В якості компенсації слабо розвинутої мови у дитини може виступати анатомічна лялька, яку може використовувати психолог або слідчий і на якій дитина може все продемонструвати.** Однак, лялька повинна мати правильні пропорції людського тіла для адекватного її сприйняття дитиною, але без характерних людських ознак і особливостей щоб не допустити включення мимоволі асоціативної уяви у дитини, яка призведе до вигадування не існуючих подробиць. **Дитина має пригадувати та розповідати деталі події відповідаючи ТІЛЬКИ НА ВІДКРИТІ питання психолога або слідчого.**

Сучасне розуміння анатомічної ляльки включає поняття іграшки яка має форму людини та обов’язково відповідає розвитку правильного пропорційного тіла людини, а також у разі проведення заходів з сексуального розвитку дитини та з урахуванням змісту такої роботи може мати хоча б один з перерахованих критеріїв:

- наявність статевих органів,

- наявність молочних залоз,

- наявність волосяного покрову на тілі.

Проте, наявність ознак статі, волосся в ляльок є не обов'язковим і в деяких випадках може навпаки травмувати дитину і блокувати пригадування минулих подій ніж допомагати встановити обставини злочину. Так, за даними американських дослідників, у середині 1990-х років, американські психологи провели дослідження, яке показало, що 3—5-річні діти не завжди відрізняють фантазію від дійсності і, дуже схильні до навіювання. Якщо дорослий кілька разів задає дитині те саме питання, дитина починає відповідати за підказкою. В одному з експериментів у Корнеллському університеті трирічні діти піддавалися медичному огляду, лікар їх роздягав, але не чіпав їх статевих органів. Все це фіксувала відеокамера. Але коли потім дітей питали, показуючи статеві органи на ляльці і запитуючи: "а тут лікар тебе чіпав?", - 38 відсотків дітей відповіли "так". Без ляльки, при задаванні питання психологом «дитячою» мовою, кількість хибних відповідей досягла взагалі 70 процентів [Coleman D., 1993].

Методика застосування психологами анатомічних ляльок з дітьми в слідчій діяльності складається з наступних етапів:

Перший етап. Підготовка дитини до опитування із застосуванням анатомічної ляльки. Анатомічна лялька, допомагає дітям згадати цілу низку подробиць, оскільки спрацьовує образна пам'ять та починають згадуватися деталі про які при звичайній розмові дитина просто не може пригадати. Практика показує, що, починаючи з приблизно з чотирьох років, дитина вже може образ себе перенести на ляльку тобто умовно назвати ляльку своїм ім'ям. **Звертає на себе увагу той факт, що застосування анатомічних ляльок до чотирьох років є не ефективним, оскільки такий процес як сюжетно-рольова гра, починається розвиватися у дитині лише приблизно з 4 років.** Під час використання анатомічної ляльки психолог починає з того, що представляє дитині ляльку і пропонує їй уявити, що лялька і є ця дитина. Потім психолог просить показати на ляльці різні частини тіла. Наприклад: Де твоя рука? Де твоя нога? Де твій ніс? тощо. Крім того, психолог має попередити дитину, що ця лялька не для гри, а для того, щоб показати, що сталося. Після чого потрібно провести з використанням ляльки вправу на вміння розрізняти правду дитиною. Так, на початку цієї вправи психолог просить дитину пояснити, чим відрізняється правда від неправди та просить дитину говорити правду під час розмови. Наприклад: «Я хочу тобі проговорити правило перед тим, як ми з тобою почнемо спілкуватися. Воно називається «говорити правду». «Чи знаєш ти, як дотримуватись цього правила? Я тобі пропоную гру, щоб пояснити це. Поглянь, у тебе дві ноги. Якщо я скажу, що в тебе три ноги? Це правда чи обман?». Психолог використовує анатомічну ляльку аби виконати разом з дитиною перед початком опитування цю вправу. Доцільно також щоб дитина прокоментувала ляльку, наприклад, можна запитати у неї про те, яка будова тіла людини та ляльки відповідає правді, а яка ні. Навести приклади та питання щодо будови тварин, риб тощо.

Другий етап. Врахування віковий та статевих особливостей дітей під час підготовки до опитування із застосуванням анатомічної ляльки. Психолог повинен зібрати інформацію про психологічні вікові та статеві особливості дитини, яка буде опитуватися. Анатомічні ляльки мають обмеження та особливості щодо використання з дітьми лише певного вікового періоду. Так, ляльки особливо корисні з дітьми дошкільного віку, тому що діти мають низький рівень словникового запасу для розгорнутої розповіді, що і як було, а також з дітьми молодшого шкільного віку, тому що словниковий запас у них

вже достатній для розповіді, але вони можуть перебувати під впливом внутрішній емоційних станів, наприклад збентеженості що може заважати їм логічно розповісти хронологію всіх подій, які сталися. З практики, анатомічні ляльки дуже ефективні з дітьми-хлопчиками, тому що нерідко хлопчикам, може бути психологічно складніше розповідати про минулі події, ніж дітям-дівчаткам. Також при наявності у дитини проблем у відставанні в розумовому розвитку, анатомічні ляльки є зазвичай просто незамінні.

Третій етап. Проведення психологом опитування дитини із застосуванням анатомічної ляльки. Психолог пропонує дитині показати обставини, які вона пригадує на ляльці відповідаючі на відкриті питання психолога або слідчого, суду: які дії відносно тебе були вчинені?, як тебе торкались?, яка була позиція або положення твого тіла або як ти сиділа, лежала?, що було на початку, а що було далі?, чи знаєш ти хто тебе торкався (вдарив)?, де ти бачила людину, яка тебе торкалася до цього? чи можеш його описати? в чому він був одягнутий? тощо. Практика показує, що емоційно дитині взаємодіяти з лялькою набагато комфортніше, в тому числі розповідати на питання психолога про те, що трапилося.

Четвертий етап. Узагальнення отриманих результатів та складання довідки (висновку, звіту). За результатом проведення опитування дитини із застосуванням анатомічної ляльки, психолог відповідно до вимог нормативних документів складає довідку (висновок, звіт). У довідці психолог відображає дослівно свідчення дитини під час опитування та задані психологом відкриті питання дитині без надання правової оцінки дитячим свідчення і примушування дитини до відповіді на питання!

Практична порада з досвіду! Психологам, слідчим рекомендується мати дерев'янні анатомічні ляльки з правильною фізіологічною пропорцією тіла або з іншого матеріалу без характерних фізіологічних особливостей. У якості прикладу нище наведені фото дерев'яних анатомічних ляльок, які можна ефективно використовувати в слідчій роботі. На даний момент не має жодних досліджень коли наявність на анатомічних ляльках статевих органів людини, допомагає психологу або слідчому у встановленні скоєння протиправних дій щодо дитини, оскільки дитина показує дії правопорушника на ляльці як проекції себе. Потрібно мати на увазі, що дитина будь яку нову іграшку чи анатомічну ляльку буде уважно роздивлятися і звичайно її увага може відразу привертатися до всього, що є на неї. Так як розбещення та торкання статевих органів дитини є кваліфікуючими ознаками злочину у разі якщо дитина вказує на такі дії злочинця тобто їх називає або показує куди саме торкався правопорушник, то на нашу думку, відсутність будь яких підказок щодо статевих органів або акцентуючих увагу статевих фізіологічних особливостей на анатомічній ляльці, допомагає уникнути ситуацій коли дитина може надати хибні покази під впливом навіювання, хибних спогадів, підведення до відповіді тощо. Нейтральна анатомічна лялька, яка не має статевих фізіологічних особливостей, на нашу думку, може виступати ефективною проекцією для дитячих спогадів. Оскільки в такому разі вона буде не структурована за своїм зображенням, крім анатомічно пропорційного її тіла. За нашим досвідом, чим меньше психолог скоїть помилок щодо опитування дитини, які в подальшому будуть виявлені іншою стороною або судом та стануть недоліком слідства, тим краще буде як для слідства, яке залучає психолога, так і для самого психолога. **На теперішній час анатомічні дерев'яні ляльки у вільному продажі пред-**

ставлені у трьох варіантах зросту 11,4, а також 14 та 20, 22, 30 сантиметрів, що дозволяє їх використати у різних ситуаціях опитування дитини.

Дерев'яна анатомічна лялька дозволяє задавати статичні та динамічні положення, характерні для людського тіла, що значно полегшує демонстрацію дій, які пригадує дитина. **У неї гнучкі:** руки; кисті; ноги; ступні; стегна; голова.





Не рекомендується для використання анатомічні ляльки в ході проведення слідчих дій, які зображені зі статевими органами на фото нижче для не завдання вто-

ринної травматизації дитини під час її опитування психологом або слідчим, судом тощо та уникнення ситуацій коли дитина може надати хибні покази під впливом навіювання, хибних спогадів, підведення до відповіді.





Деякі причини, які називають психологи на користь прийняття рішення щодо застосування саме анатомічних ляльок зі статевими органами:

- маленькі діти, яких миють дорослі та в яких не сформовано відчуття власних меж за "правилом трусиків" можуть не вказувати на особливості торкання і вважати це нормою, особливо, коли це були приємні відчуття,

- у справах зі зміною статті з розбещення до проникнення, саме наявність статевих органів у анатомічній ляльці дозволяє встановити факт протиправних діянь щодо дитини під час її опитування.

При розгляді факторів, які спонукають дітей до мовчання про скоєне відносно них насильство, психологу потрібно знати причини такої поведінки дитини, а саме:

- дитячий страх,

- дитячий сором,

- бажання захистити себе та близьких, запобігти проблемам,

- відсутність у дитині слів для описання події у внутрішньому словнику, не розуміння причинно-наслідкових зв'язків вчинених відносно неї дій,

- наявність шокового стану, який ускладнює розуміння дитиною того як описати те, що сталося,

- не бажання дитини згадувати неприємні події, оскільки це завдає дитині психологічної болі і викликає неприємні відчуття.

Розглянемо більш детально особливості вказаних факторів та інших причин приховування дитиною інформації про скоєний відносно неї злочин.

Перша це дитячий страх і сором. Насильник може загрожувати фізичною шкодою дитині, казати, що завдасть шкоди не тільки дитині, а і її близьким. Може погрожувати моральною шкодою, а саме казати, що розповість все друзям дитини, у її школі, і що вони про дитину почнуть погано думати.

Друга - бажання дитини захистити себе та своїх близьких, запобігти проблемі через погрозу покаранням. Тобто як що дитина розкаже про насильство, то на неї розгніваються батьки та ще й її покарають. Дитина може вірити і мовчати, побоюючись покарання. **Злочинець може погрожувати розпадом сім'ї дитини, в тому числі погрози можуть бути і потраплянням близьких до в'язниці.** Загалом варіантів погроз дитини з боку злочинців може бути багато.

Третє - ґвалтівники можуть "купувати" мовчання дітей подарунками. Цей метод працює краще з маленькими дітьми, з дорослими частіше діють страхом чи давлять на сором.

Четверте - злочинець часто може вселяти дитині відчуття провини в тому числі сором, що вона сама винна у тому, що сталося. Тобто дитина сама спровокувала, сама "напросилася" або дитині самій навіть "сподобалося"... і тоді сором у дитини ще більше може посилюватися.

П'яте - злочинець може вкласти в голову дитині думку, що їй все одно ніхто не повірить, і дитина вирішує - ну, якщо ніхто не повірить, то і говорити не буду. До речі, бувають випадки, коли навіть якщо дитина і розповість своїм батькам про насильство, але батьки і справді їй не вірять, а часом ще й сердяться за такі розповіді та карають.

Шосте - дитина може бути сама сильно збентежена тим, що трапилося, у неї можуть бути дуже змішані, суперечливі відчуття, і вона може перебувати у стані заплутаності, спантеличеності. Наприклад, коли про секс вона нічого чи майже нічого не знає і не віть не знає як це називається і мовчить, бо сама ніяк не може в цьому розібратися.

Сьоме - ґвалтівник може бути знайомій дитині, але нерідко трапляється, що дитина зберігає це в таємниці, тому що людина їй рідна та близька, вона її любить і своїм мовчання може оберегати. На приклад, в ситуаціях інцесту дитина нерідко мовчить ще й тому, що хоче вберегти іншого з батьків від неприємних новин, оскільки вважає, що може втратити сім'ю.



Поряд з ефективними прикладами використання анатомічних ляльок при розслідуванні насильницьких злочинів щодо дітей є і критика їх використання та сумніви у здатності дитини об'єктивно пригадати певну подію насильства взагалі. Проте можна згадати дослідження Coleman D. в 1993 році, де використання анатомічних ляльок призвело лише до 30 відсотків (70% правдивих свідчень) хибних пригадувань дитиною, тоді як їх не використання, а лише спілкування психолога з дитиною, навіть при оголошенні психологом питань «дитячою» мовою призвело до кількість хибних відповідей дитини, які взагалі дорівнювали 70 відсотків (30% правдивих свідчень).

І так, критерії, які можуть призводити до неправдивих відповідей дітей і тому мають бути обов'язково враховані психологами, які залучаються до опитування дітей в кримінальних провадженнях:

1) використання анатомічних ляльок може бути джерелом недостовірної інформації, оскільки не можна з упевненістю судити про те, чи дійсно дитина зазнала сексуального насильства, навіть якщо дитина зображує за допомогою ляльки акт такого насильства, оскільки відносно дитини має бути проведена судово-психологічна експертиза та збір інших доказів можливого насильства (медична експертиза, покази свідків, тощо),

2) найпоширенішими причинами повідомлення дітьми неправди є:

1) схильність дитини до навіювання,

2) імплантування дитині хибних спогадів значимими для неї дорослими (психологом, батьками, близькими дорослими тощо),

3) підведення дитини до надання "потрібних" відповідей значимим дорослим (психологу, слідчому тощо),

4) діти можуть брехати за наявності у них причин казати неправду та сформованої мотивації на приховування інформації або її викревлення чи спотворення (Bruck & Cecі 1993).



Американські психологи Джулія Шоу з London South Bank University та Стівен Портер з British Columbia University в 2015 році вперше в історії провели контрольований експеримент із "вживленням" шляхом звичайної розмови фальшивих спогадів людині. Під час експерименту, дослідники повідомили, що вони вивчають відновлення далеких спогадів у людей. Далі психологи тричі опитували учасників експерименту у стилі поліцейського допиту, використовуючи техніки розширення уяви і пригадування шляхом підсказування того, що могло бути у минулому. При цьому вони активно робили припущення про те, що допитувані у підлітковому віці брали участь у скоєнні злочину - крадіжці чи озброєному нападі - і за це потрапили до поліції. **70% учасників у кінці експерименту визнали ці припущення своїми власними спогадами хоча об'єктивно це не відповідало дійсності.**

В подальшому американський психолог Джулія Шоу була знята в документальному фільмі в США під назвою «Хакери пам'яті» в якому були розкриті нові розробки в науці про пам'ять людини та пригадування минулої інформації. Режисер фільму Anna Lee Strachan. Фільм вийшов для показу в США 10 лютого 2016 року. Переглянути документальний фільм можна за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=HVd0FfCSupI (дата останнього звернення: 16 липня 2023).



За даними американських та європейських психологів-дослідників свідчень дитини, коли йдеться про маленьких дітей, особливого значення набуває ступінь достовірності їх розповідей про сексуальні замахи дорослих щодо них. Так, класичний психоаналіз, починаючи з З.Фрейда, схильний був вважати, що **"діти брешуть, видаючи уявне за дійсне"**. У 1980-х роках у західній сексології взяла гору нова тенденція — першим правилом стала вимога **«Дитині потрібно повірити»**. Але після того, як рухнули кілька гучних скандальних судових процесів, побудованих на **вимучених несумлінними і упередженими слідчими та психологами дитячих свідчень**, маятник знову хитнувся в протилежний бік недовіри до показів дитини. У червні 1997 року земельний суд у місті Майнці (столиця федеральної землі Рейнланд-Пфальц, Германія) виправдав усіх обвинувачених за найгучнішим в історії Німеччини судовим процесом, який тривав три роки і в ході якого 24 чоловіки звинувачувалися в розбещенні 16 шести-восьми річних дітей. **«Безперечно, всі ці діти — жертви», — сказав голова суду. — «Вони жертви цього процесу та тих, хто його затіяв»**. На теперішній час, до дитячих показань потрібно ставитися обережно і в жодному разі не навіювати дітям того, що очікує від них слідчий. Особливо недостовірні так звані **«відновлені спогади»** про дитячі психічні травми, нібито отримані в результаті зґвалтування або розбещення, пам'ять про які була витіснена зі свідомості дитини, а потім, через багато років, нібито «відновлена» різним способом знову. У січні 1991 року відома американська газета «Нью-Йорк Таймс» публікувала статті з такими заголовками: «Суди починають поважати пам'ять про дитячі травми», а вже починаючі з 1994 року, в цій ж самій газеті назви статей почали змінюватися на «Сумнівні спогади дітей» або «Чи було те, чого не було?».

Також психологи мають враховувати критерії поведінки, які будуть виходом за межі компетенції психолога, який працює з дітьми:

1) проведення самостійного "розслідування" та збір інформації про дитину / обставини події,

2) визначати чи було насильство чи ні,

3) перекладати на дитину відповідальність за рішення щодо повідомлення до правоохоронних органів,

4) надавати коментарі на рахунок результативності проведення розслідування,

5) здійснювати деталізацію обставин подій до момента відібрання поліцією показів від дитини,

6) надавати обіцянки (наприклад, "Його/її посадять, якщо ти розкажеш").

Висновки. Беззаперечним є той факт, що використання при проведенні слідчий дій з дітьми є ефективність анатомічних ляльок, що підтверджується експериментальними даними [Coleman D., 1993], які здобуті в ході дослідження особливостей їх використання з дітьми 3-5 років. Проте, потрібно пам'ятати про найпоширеніші причини повідомлення дітьми неправди щоб не потрапити в пастку притягнення невинної дорослої особи до відповідальності за злочини, які вона не скоювала: 1) навіюваність психіки дитини, 2) можливість імплантування психологом, батьками, близькими дорослими хибних спогадів в пам'ять дитини, 3) підведення дитини до відповідей яку від неї хочуть почути, 4) повідомлення дітьми неправдивих даних може відбуватися у тому числі і через наявність у дитини сформованої мотивації казати неправду з різних причин (Bruck & Ceci 1993).

Використані джерела:

Ceci, S. J., & Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. Psychological Bulletin, 113(3), 403–439. https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.403

Coleman D. Studies reveal suggestibility of very young as witnesses. // The New York Times, June 11, 1993, p. A23. https://www.nytimes.com/1993/06/11/us/studies-reveal-suggestibility-of-very-young-as-witnesses.html

Brandon S, Boakes J, Glaser D, Green R. Recovered memories of childhood sexual abuse: Implications for clinical practice. Br J Psychiatry 1998;172:296–307. https://doi.org/10.1192/bjp.172.4.296

Richard Green M.D., J.D. Recovered Memories of Childhood Sexual Abuse: The Unconscious Strikes Back or Therapist-Induced Madness? // Annual Review of Sex Research, Volume 5, Issue 1 (1994), pp. 104—121; https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/10532528.1994.10559894

Goldstein, E., & Farmer, K. (1993). True stories of false memories.Boca Raton, FL: SIRS Books. - 527 p.

Okami P. «Child perpetrators of sexual abuse»: The emergence of a problematic deviant category. // Journal of Sex Research, 1992, vol. 29, №1, pp. 109—130. https://www.jstor.org/stable/3812693

Knowing When to Stop: A Memoir. Ned Rorem. N. Y.: Simon & Schuster, 1994. 608p.

Shaw, Julia and Porter, Stephen. 2015. Constructing Rich False Memories of Committing Crime. Psychological Science 26(3). January 14: p. 1-11 https://doi.org/10.1177/0956797614562862.

Shaw, Julia. 2016. The Memory Illusion. Remembering, Forgetting, and the Scienceof False Memory. London: Random House: 288 p.

Rola J. Yamini, Repressed and Recovered Memories of Child Sexual Abuse: The Accused as "Direct Victim", 47 Hastings L.J. p. 551-580 (1996). URL: https://repository.uclawsf.edu/hastings_law_journal/vol47/iss2/6/

Pope HG Jr, Hudson JI. Can memories of childhood sexual abuse be repressed? Psychol Med 1995;25:121–6. https://doi.org/10.1017/S0033291700028142

Feldman-Summers S, Pope KS. The experience of “forgetting” childhood abuse: A national survey of psychologists. J Consult Clin Psychol 1994;62:636–9. https://doi.org/10.1037/0022-006X.62.3.636

Herman JL, Schatzow E. Recovery and verification of memories of childhood sexual trauma. Psychoanalytic Psychology 1987;4:1–14. https://doi.org/10.1037/h0079126

Hovdestad WE, Kristiansen CM. A field study of“false memory syndrome”: Construct validity and incidence. J Psychiatry Law 1996; 24:299–338. https://doi.org/10.1177/009318539602400208

Brandon S, Boakes J, Glaser D, Green R. Recovered memories of childhood sexual abuse: Implications for clinical practice. Br J Psychiatry 1998;172:296–307. https://doi.org/10.1192/bjp.172.4.296

Chu JA, Frey LM, Ganzel BL, Matthews JA. Memories of childhood abuse: Dissociation, amnesia, and corroboration. Am J Psychiatry 1999;156:749–55. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10327909

Good MI. The reconstruction of early childhood trauma: Fantasy, reality, and verification. J Am Psychoanal Assoc 1994;42:79–101. https://doi.org/10.1177/000306519404200106

Mazzoni G, Memon A. Imagination can create false autobiographical memories. Psychol Sci 2003;14:186–8. https://doi.org/10.1046/j.1432-1327.1999.00020.x

Merskey H. Prevention and management of false memory syndrome. Advances in Psychiatric Treatment 1998;4:253–62, 369–71. https://doi.org/10.1192/apt.4.5.253

Додатково, **Переказати кошти для допомоги Збройним Силам України та гуманітарної допомоги з платіжної картки**



Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджив надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі відшкодування моральної шкоди завданою військовими злочинами, із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).



Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент
Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 "Психологічні дослідження", поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

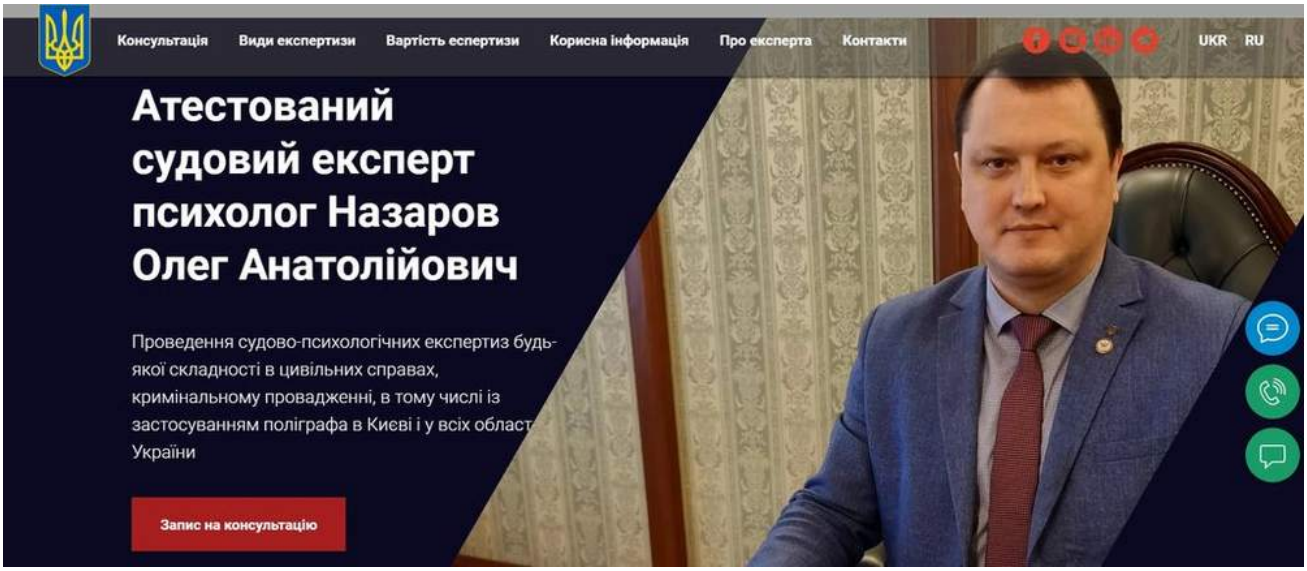

Офіційний Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA)

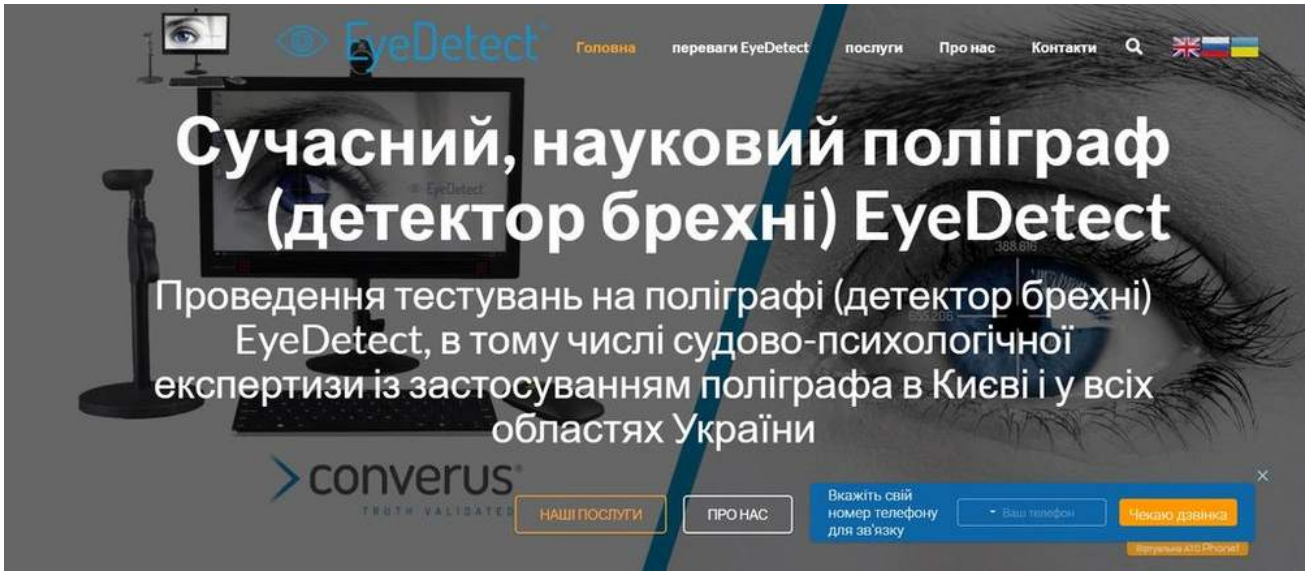

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph в Україні (Схвалено президентом Міжнародного співтовариства поліграфологів, ISOPE, США)**



В Україні затверджена кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог» та 25 жовтня 2021 року уведена сама професія «Поліграфолог» змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010

Надання послуг щодо розробки та проведення групових тренінгових занять за різними напрямами судово-психологічної експертизи в сучасному судочинстві, у тому числі із застосуванням поліграфа

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року

Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг)

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020

І на останок **щодо професійного розвитку, актуальні вакансії можна переглянути** на сайті - Jooble (потрібно на тиснути, щоб перейти за посиланням).

References

1. Nazarov O. A. Anatomichni lialky yak tekhnika roboty psykholoha z ditmy ta psykholohichna osoblyvist otrymannia pravdyvykh svidchen vid ditei po zlochynakh, yaki buly vidnosno nykh skoieni (seksualne, psykholohichne, fizychne nasylstvo toshcho) abo svidkom yakykh vony buly [Anatomical Dolls as a Psychologist's Technique in Working with Children and Psychological Features of Obtaining Truthful Testimony from Children Regarding Crimes Committed Against Them (Sexual, Psychological, Physical Abuse, etc.) or Witnessed by Them]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.1.2023.04. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/9552-anatomichni-kukli-yak-tekhnika-roboti-psikhologa-z-ditmi-ta-dostovirnist-pokaziv-ditini-po-zlochinakh-yaki-buli-vidnosno-nikh-skoeni-seksualne-psikhologichne-fizichne-nasilstvo-toshcho (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

ЩОДЕННИК ЗАПИСІВ (КОНСПЕКТІВ) СЛУХАЧА ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ПСИХОЛОГ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА УЧАСТЮ ДИТИНИ» З ДОДАТКАМИ ТА КАТАЛОГОМ БІБЛІОТЕКИ ПСИХОЛОГА ЕЛЕКТРОННИХ КНИГ ЗА НАПРЯМКОМ ДОПИТУ ДИТИНИ[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.4.2023.02[1] Check for updates

Анотація. Публікація О. А. Назарова становить щоденник записів (конспектів), який автор вів як слухач онлайн-курсу «Психолог у кримінальному провадженні за участю дитини». Курс розробила команда Координаційного центру з надання правової допомоги для психологів, які претендують на включення до Реєстру психологів, що можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх і неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Матеріал курсу опрацьовано за чотири дні відповідно до його модулів у період навчання з 29 червня по 9 липня 2023 року; повний текст щоденника обсягом 204 с. оприлюднено як додаток до електронного реферативно-наукового журналу з власним бібліографічним описом. Супровідна частина висвітлює правові засади конкурсу: наказ Координаційного центру від 15 травня 2023 року № 235-аг (зі змінами, внесеними наказом від 15 червня 2023 року № 329-аг) про проведення відбору з 15 травня по 3 серпня 2023 року та Порядок проведення конкурсу з відбору психологів. Пояснено, що оцінку за результатами навчання додають до оцінки за співбесіду, кількість спроб тестування в межах строку навчання необмежена, а за критерієм навчання комісія виставляє від 1 до 5 балів залежно від кількості правильних відповідей (5 балів за 20 і більше, 1 бал за 4 і менше). Психолог, чия підсумкова оцінка нижча за мінімальні 8 балів, вважається таким, що не пройшов конкурс. Наведено також рішення Комісії з відбору, повідомлене автору 3 серпня 2023 року, про достатність його підсумкової оцінки за двома етапами конкурсу для включення до Реєстру. За назвою, щоденник доповнено додатками та каталогом електронної бібліотеки психолога з питань допиту дитини. Публікація має методичну цінність для психологів, які готуються до конкурсного відбору, а також для фахівців, що користуються професійними психологічними знаннями в роботі з дитиною в юридично значущих ситуаціях, зокрема під час допиту й опитування.

Ключові слова: допит дитини, психолог у кримінальному провадженні, реєстр психологів, конкурс з відбору психологів, безоплатна вторинна правова допомога, Координаційний центр з надання правової допомоги, малолітні та неповнолітні особи, професійне навчання психологів.

Notebook of a Course Participant's Notes on the Course "Psychologist in Criminal Proceedings Involving a Child", with Appendices and a Catalogue of a Psychologist's E-Library on Child Interviewing

Nazarov O. A.

Abstract. Psychologists who wish to take part in criminal proceedings involving children through Ukraine's free legal aid system must complete a training course and pass a competitive selection. O. A. Nazarov presents the notebook of lecture notes he kept as a participant in the online course

"Psychologist in Criminal Proceedings Involving a Child", developed by the team of the Coordination Centre for Legal Aid Provision for candidates seeking entry into the Register of Psychologists engaged in criminal proceedings involving young children and minors through regional centres for free secondary legal aid. The course material was studied over four days in line with its modules during the training period from 29 June to 9 July 2023; the full notebook (204 pages) is published as a supplement to the journal. The accompanying text explains the legal framework of the competition: Order of the Coordination Centre No. 235-ah of 15 May 2023, as amended on 15 June 2023, which set the selection period from 15 May to 3 August 2023, and the Procedure for the competitive selection of psychologists. The training score is added to the interview score; test attempts are unlimited within the training period, and the commission awards from 1 to 5 points depending on the number of correct answers, with 5 points for 20 or more. A candidate whose final score is below the minimum of 8 points fails the competition. The decision of the selection commission, communicated to the author on 3 August 2023, confirmed that his final score was sufficient for inclusion in the Register. According to its title, the notebook is supplemented with appendices and a catalogue of e-books on interviewing children. The publication is useful for psychologists preparing for selection and for specialists working with children in legally significant situations.

Keywords: child interviewing, psychologist in criminal proceedings, register of psychologists, competitive selection, free secondary legal aid, Coordination Centre for Legal Aid Provision, young children and minors, professional training.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 04.08.2023; у номері — 31.08.2023; DOI:* ***10.53672/ej.4.2023.02***[1].

Повний текст

Так, відповідно до Порядку проведення конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, за критерієм результату проходження навчання психолог оцінюється комісією залежно від кількості правильних відповідей на питання тестових завдань з виставленням таких балів:

- ***5 балів - 20 і більше правильних відповідей;***
- ***4 бали - від 15 до 19 правильних відповідей;***
- ***3 бали - від 10 до 14 правильних відповідей;***
- ***2 бали - від 5 до 9 правильних відповідей;***
- ***1 бал - 4 і менше правильних відповідей.***

Відповідно до наказу Координаційного центру з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр) від 15 травня 2023 року № 235-аг «Про проведення конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» (із змінами, внесеними наказом від 15 червня 2023 року № 329-аг), Координаційний центр повідомив про проведення з 15 травня по 03 серпня 2023 року конкурсу з відбору психологів які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги з метою їх включення до Реєстру психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні

центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Ознайомитися з наказом можна за посиланням: https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/nakaz-pro-konkurs-z-vidboru-psyhologiv.pdf

Н 19 **Назаров О.А. Щоденник записів (конспектів) слухача при вивченні курсу «Психолог у кримінальному провадженні за участю дитини». – К.: online журнал «Судово – психологічна експертиза», 2023 – 204 с.** (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). – URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/9731-nazarov-o-a-shchodennik-zapisiv-konspektiv-slukhacha-pri-vivchenni-kursu-psikholog-u-kriminalnomu-provadzhenni-za-uchastyu-ditini

Анотація: Матеріал курсу було вивчено та законспектовано шляхом ведення щоденних записів на протязі 4 днів відповідно до модулів курсу - слухачем курсу кандидатом психологічних наук, доцентом, атестованим Міністерством юстиції України судовим експертом психологом Назаровим Олегом Анатолійовичем у період навчання з 29 червня - 9 липня 2023 року. Щоденник може бути цікавим всім хто користується в повсякденній діяльності професійними психологічними знаннями щодо роботи з дитиною в юридично важливих ситуаціях.

ISSN: 2521-1463

УДК: 159.99
ББК 88.8 (укр)

© Команда Координаційного центру з надання правової допомоги, 2023
© Назаров О.А., укладач, оформлення, 2023

03 серпня 2023 року на електронну адресу Назарова Олега Анатолійовича надійшло повідомлення від Координаційного центру з надання правової допомоги про успішне проходження Конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Так, **Комісією з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень** за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги **прийнято наступне рішення: підсумкова оцінка за результатами першого та другого етапів конкурсу з відбору психологів достатня для включення Назарова Олега Анатолійовича до Реєстру психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень** за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

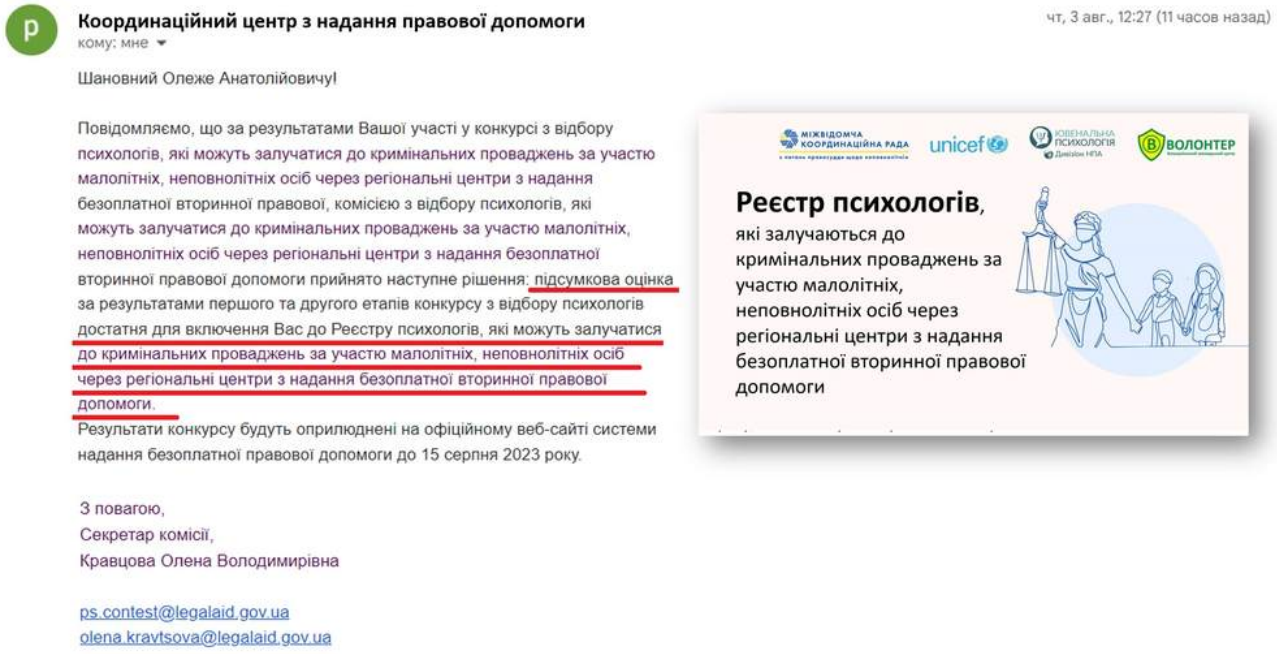

Координаційний центр з надання правової допомоги
кому: мне

чт, 3 авг., 12:27 (11 часов назад)

Шановний Олеже Анатолійовичу!

Повідомляємо, що за результатами Вашої участі у конкурсі з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової, комісією з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги прийнято наступне рішення: підсумкова оцінка за результатами першого та другого етапів конкурсу з відбору психологів достатня для включення Вас до Реєстру психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.
Результати конкурсу будуть оприлюднені на офіційному веб-сайті системи надання безоплатної правової допомоги до 15 серпня 2023 року.

З повагою,
Секретар комісії,
Кравцова Олена Володимирівна

ps.contest@legalaid.gov.ua
olena.kravtsova@legalaid.gov.ua

МІЖВІДОМЧА КООРДИНАЦІЙНА РАДА · unicef · ЮВЕНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ · ВОЛОНТЕР

Реєстр психологів,
які залучаються до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Електронний текст Щоденника.

Вбудований документ: https://drive.google.com/file/d/1CdISWTF4Mw1JZlIzfdg-9OM6VUeKBHd9/preview

References

1. Nazarov O. A. Shchodennyk zapysiv (konspektiv) slukhacha pry vyvchenni kursu "Psykholoh u kryminalnomu provadzhenni za uchastiu dytyny" z dodatkamy ta katalohom biblioteky psykholoha elektronnykh knyh za napriamkom dopytu dytyny [Notebook of a Course Participant's Notes on the Course "Psychologist in Criminal Proceedings Involving a Child", with Appendices and a Catalogue of a Psychologist's E-Library on Child Interviewing]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/9731-nazarov-o-a-shchodennik-zapisiv-konspektiv-slukhacha-pri-vivchenni-kursu-psikholog-u-kriminalnomu-provadzhenni-za-uchastyu-ditini (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

«КОНСУЛЬТАЦІЯ»: ЗАПИТ, ЗАМОВЛЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА РІЗНИМИ ПІДСТАВАМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА[1]

Службова інформація. Оголошення про послугу журналу «Консультація», що дає змогу зацікавленим особам, суду й правоохоронним органам подати запит або замовлення на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа, згідно з процесуальними кодексами. Повідомлено про понад 270 консультацій, наданих читачам у 2021 р. Організацію консультацій покладено на головного редактора О. А. Назарова – атестованого судового експерта-психолога (поліграфолога), кандидата психологічних наук, доцента, члена Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України. Подано посилання на сайт експерта, на сайт тестувань EyeDetect і на сторінку підлокітників Mobi для поліграфа.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 05.09.2021.*

Повний текст

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

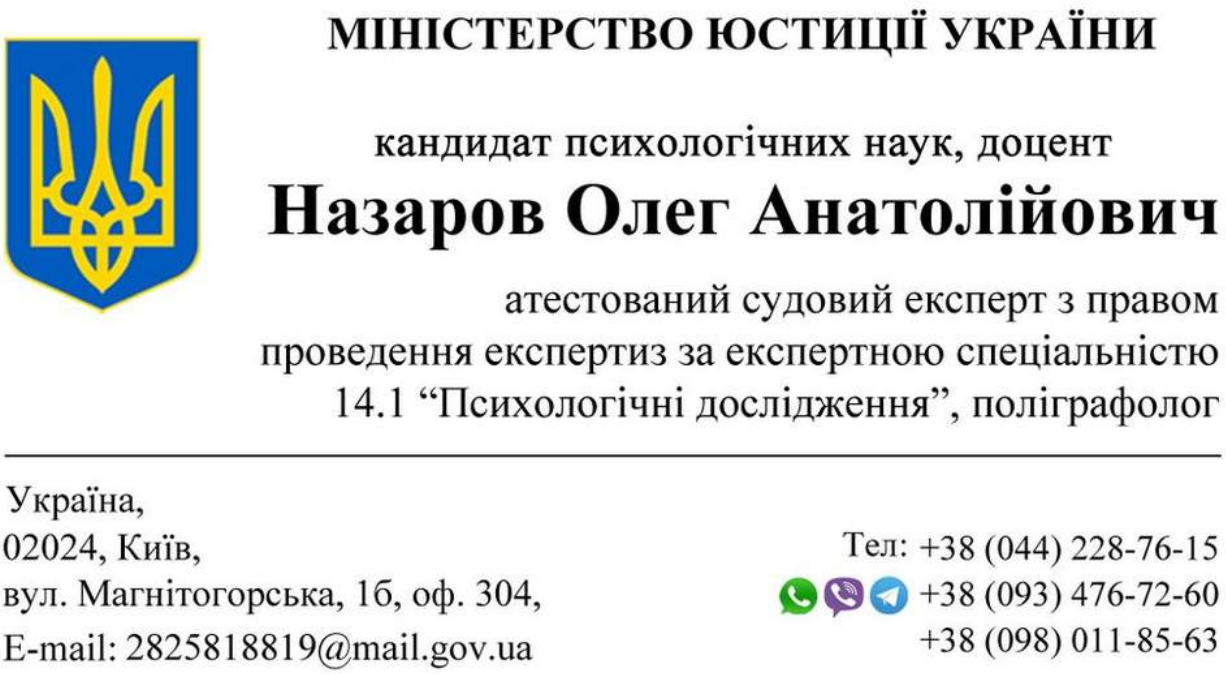

Офіційній Інтернет-сайт судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035) - https://expertisekyivua.com/ukr

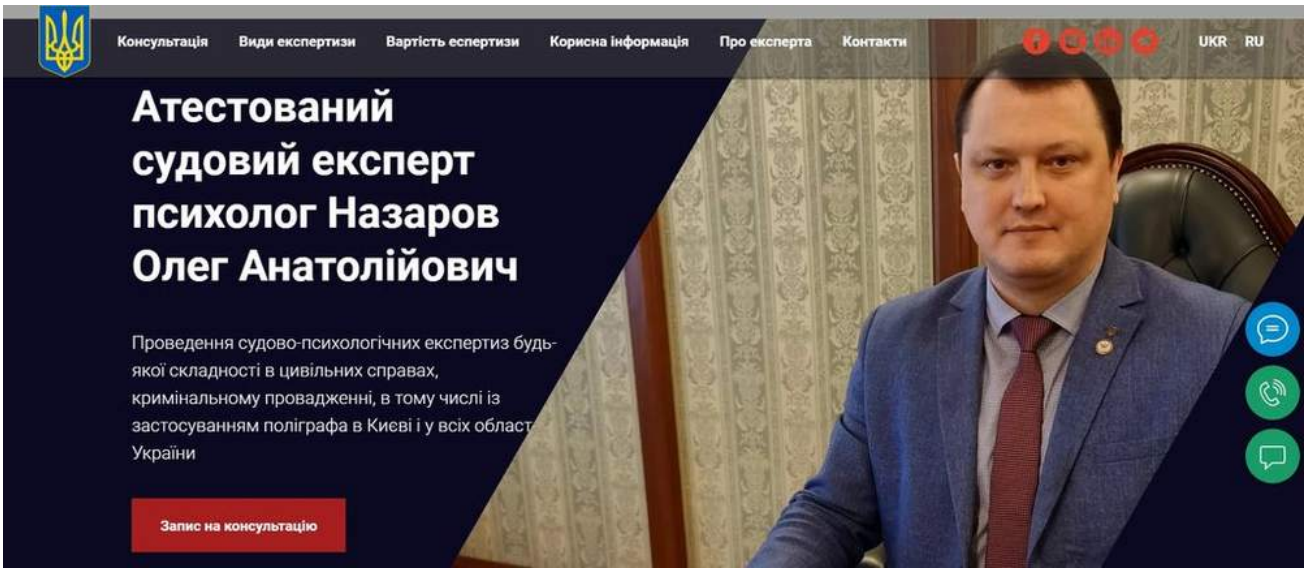

Офіційний Інтернет-сайт тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (EyeDetect, Converus Inc., USA): https://expert-nazarov.com

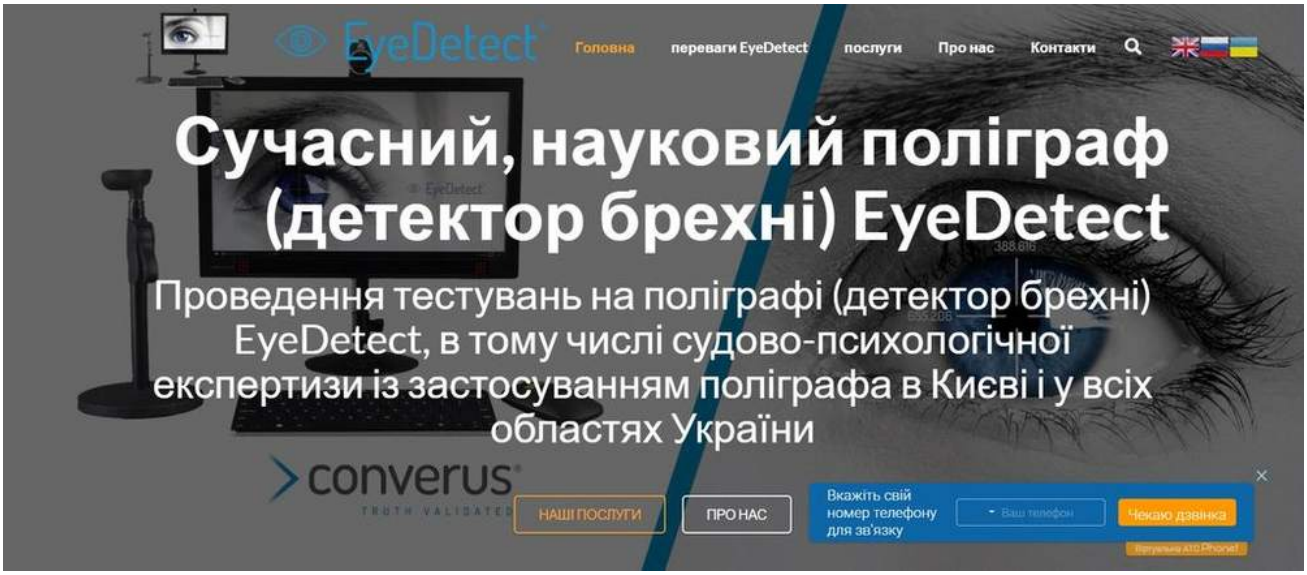

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph (Рекомендовано Міжнародним співтовариством поліграфологів, США):** https://sites.google.com/view/mobiarmrestspolygraph



References

1. "Konsultatsiia": zapyt, zamovlennia na provedennia sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy za riznymy pidstavamy, u tomu chysli iz zastosuvanniam polihrafa ["Consultation": Request and Order for a Forensic Psychological Examination on Various Grounds, Including with the Use of the Polygraph]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). URL: https://expertize-journal.org.ua/ekspertiza-grazhdanskim-delam/5647-konsultatsiya-zapit-zamovlennya-na-provedennya-sudovo-psikhologichnoji-ekspertizi-za-riznimi-pidstavami-u-tomu-chisli-iz-zastosuvannyam-poligrafa (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

«КОНСУЛЬТАЦІЯ»: ЗАПИТ, ЗАМОВЛЕННЯ НА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА РІЗНИМИ ПІДСТАВАМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА[1]

Службова інформація. Інформаційний блок редакції про консультації щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, зокрема із застосуванням поліграфа. Послуга «Консультація» доступна зацікавленим особам, судам і правоохоронним органам відповідно до процесуальних кодексів; у 2021 р. за запитами читачів проведено понад 270 консультацій різного спрямування. Консультації організовує головний редактор журналу, атестований судовий експерт-психолог (поліграфолог), кандидат психологічних наук, доцент О. А. Назаров, член Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті. Наведено посилання на офіційний сайт експерта, сайт тестувань на поліграфі EyeDetect і сторінку продажу портативного обладнання Mobi.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 05.09.2021.*

Повний текст

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.



Офіційній Інтернет-сайт судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035) - https://expertisekyivua.com/ukr

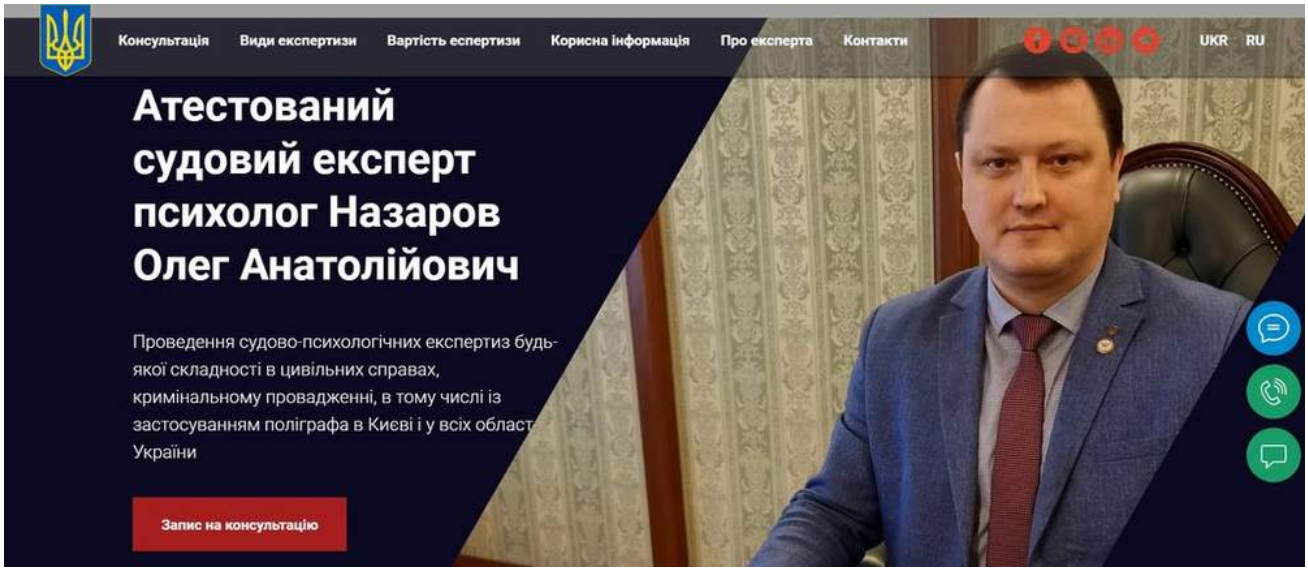

Офіційний Інтернет-сайт тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (EyeDetect, Converus Inc., USA): https://expert-nazarov.com

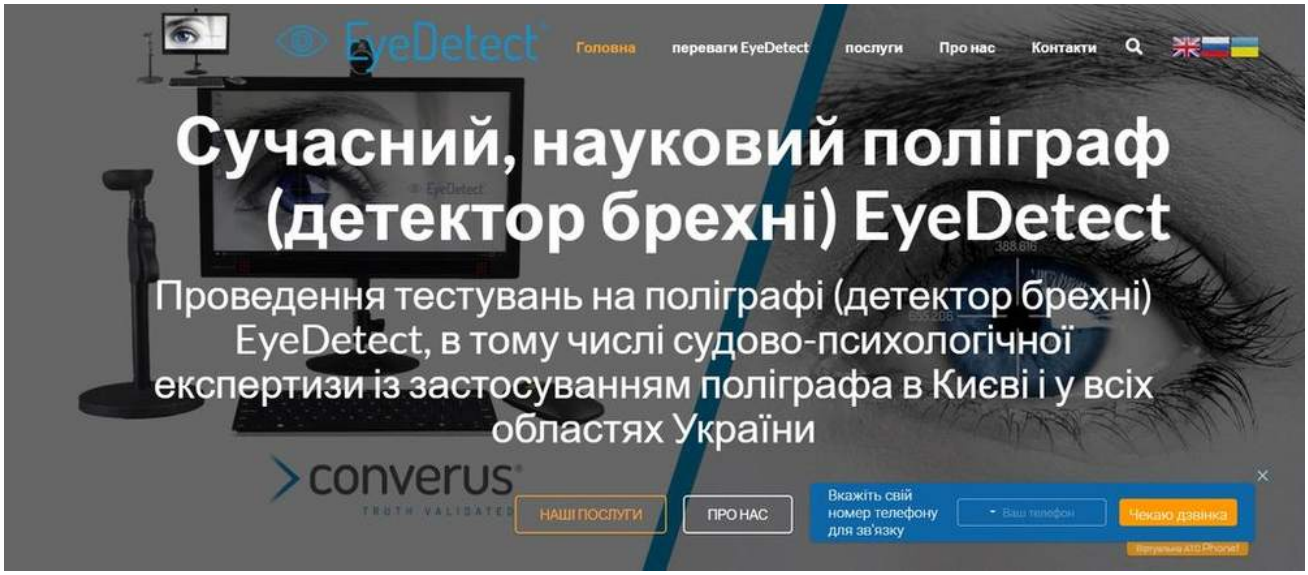

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph (Рекомендовано Міжнародним співтовариством поліграфологів, США):** https://sites.google.com/view/mobiarmrestspolygraph



References

1. "Konsultatsiia": zapyt, zamovlennia na provedennia sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy za riznymy pidstavamy, u tomu chysli iz zastosuvanniam polihrafa ["Consultation": Request and Order for a Forensic Psychological Examination on Various Grounds, Including with the Use of the Polygraph]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). URL: https://expertize-journal.org.ua/ekspertiza-po-admin-delam/5648-konsultatsiya-zapit-zamovlennya-na-provedennya-sudovo-psikhologichnoji-ekspertizi-za-riznimi-pidstavami-u-tomu-chisli-iz-zastosuvannyam-poligrafa (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

ОГОЛОШЕННЯ ДЛЯ ГРОМАДЯН ТА ПСИХОЛОГІВ. В УКРАЇНІ ЗАПРАЦЮВАВ РЕЄСТР ПОСТАЧАЛЬНИКІВ ПОСЛУГ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ[1]

Міністерство у справах ветеранів України

Реферат. Оголошення Міністерства у справах ветеранів України інформує громадян і психологів про запуск Реєстру постачальників послуг з психологічної реабілітації для ветеранів і членів їхніх сімей, який є складовою системи інформаційних сервісів «Е-ветеран». Реєстр розглядається як один з інструментів створення дієвої системи психологічної реабілітації Захисників і Захисниць та їхніх родин, що належить до пріоритетних напрямів роботи міністерства; за даними АрміяInform, про його запуск Мінветеранів повідомило в серпні 2022 року. Подавати документи й заяви до Реєстру в електронній формі можуть юридичні особи незалежно від форми власності та фізичні особи – підприємці, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики. Відібрані за новим механізмом суб'єкти надають комплекс послуг із залученням мультидисциплінарної команди фахівців у сфері охорони психічного здоров'я (лікар-психіатр, лікар-психолог, лікар-психотерапевт, психолог), причому допомогу можна отримати не лише в стаціонарі, а й амбулаторно або дистанційно. Наведено слова заступниці міністра Тетяни Калити, яка пов'язала запуск Реєстру з потребами, зумовленими військовою агресією російської федерації проти України. Перелічено відомості, які заявник подає разом із заявою за встановленою формою: реквізити та організаційно-правову форму, місцезнаходження й фактичну адресу надання послуг, контакти, банківські реквізити для перерахування бюджетних коштів, перелік послуг, наявність ліцензії, окремого структурного підрозділу та кабінетів для індивідуальної психологічної допомоги, а також дані про посади й кваліфікацію фахівців (освіта, стаж за фахом, післядипломна освіта, атестація, формальне чи неформальне навчання та супервізія за останні два роки). Заяви приймають поштою або через СІС «Е-Ветеран». Реєстр має підвищити якість послуг і відповідальність постачальників за дотримання кваліфікаційних вимог. Для психологів, адвокатів і судових експертів-психологів матеріал слугує довідкою про вимоги до надавачів психологічної реабілітації, до яких можна скерувати ветерана чи члена його сім'ї.

Ключові слова: психологічна реабілітація, ветерани війни, члени сімей ветеранів, реєстр постачальників послуг, Міністерство у справах ветеранів України, Е-ветеран, мультидисциплінарна команда, ліцензія на медичну практику.

Announcement for Citizens and Psychologists: Ukraine Launches a Register of Providers of Psychological Rehabilitation Services for Veterans and Their Families

Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy.

Abstract. Ukraine needs an effective system of psychological rehabilitation for its defenders and their families. This announcement by the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine informs citizens and psychologists that a Register of providers of psychological rehabilitation services for veterans and their family members has been launched as part of the E-Veteran information services system; according to ArmyInform, the ministry reported the launch in August 2022. Legal entities of any form of ownership and individual entrepreneurs holding a licence for medical practice may submit applications and documents electronically. Providers selected under the new mechanism deliver a package of services through a multidisciplinary mental health team (psychiatrist, medical psychologist, psychother-

apist and psychologist), and services are available not only to inpatients but also on an outpatient or remote basis. Deputy Minister Tetiana Kalyta links the launch of the Register to the needs created by the military aggression of the russian federation against Ukraine. The announcement lists what an applicant must submit with the application: identification details and legal form, registered and actual service addresses, contacts, bank details for budget payments, the list of services, the medical practice licence, a separate structural unit and rooms for individual psychological care, and information on staff qualifications, including education, work experience, postgraduate training, certification, professional training and supervision during the last two years. Applications are accepted by post or through the E-Veteran system. The Register is intended to raise the quality of services and the accountability of providers for meeting qualification requirements. The material serves as a reference for psychologists, lawyers and forensic psychologists who work with veterans and their families.

Keywords: psychological rehabilitation, war veterans, veterans' families, register of service providers, Ministry of Veterans Affairs of Ukraine, E-Veteran, multidisciplinary team, medical practice licence.

Реферат оприлюднено в журналі 12.08.2023. Відомості про першу публікацію уточнюються редакцією.

References

1. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Oholoshennia dlia hromadian ta psykholohiv. V Ukraini zapratsiuvav Reiestr postachalnykiv posluh z psykholohichnoi reabilitatsii dlia veteraniv i chleniv yikhnikh simei [Announcement for Citizens and Psychologists: Ukraine Launches a Register of Providers of Psychological Rehabilitation Services for Veterans and Their Families] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9791-ogoloshennya-dlya-gromadyan-ta-psikhologiv-v-zapratsyuvav-reestr-postachalnikiv-poslug-z-psikhologichnoji-reabilitatsiji-dlya-veteraniv-i-chleniv-jikhnikh-simej (onovlena versiia vid 12.08.2023). [in Ukrainian].

РЕЄСТР ПОСТАЧАЛЬНИКІВ ПОСЛУГ ІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ, ВЕДЕННЯ ЯКОГО ПОКЛАДЕНО НА МІНІСТЕРСТВО У СПРАВАХ ВЕТЕРАНІВ УКРАЇНИ[1]

Кабінет Міністрів України, Міністерство у справах ветеранів України

Реферат. Матеріал присвячено постанові Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338, якою затверджено Порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам їхніх сімей і членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та Захисників і Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Повідомлено, що станом на 15.12.2022 Міністерство у справах ветеранів України сформувало Реєстр постачальників послуг із психологічної реабілітації на 2022 рік у вигляді переліку закладів охорони здоров'я; наведено посилання на текст постанови та на Реєстр. За роз'ясненням, оприлюдненим інформаційним агентством Міноборони АрміяInform 14.12.2022, постанова набирає чинності з 1 січня 2023 року і запроваджує три рівні допомоги. Перший рівень (соціально-психологічна підтримка та супровід) забезпечують служби охорони психічного здоров'я в первинній медичній допомозі та підготовлені фахівці без профільної освіти. Другий рівень (психологічну реабілітацію) надають лише фахівці, включені до реєстру надавачів, амбулаторно, з виїздом або дистанційно; заяву можна подати через Єдиний державний реєстр ветеранів війни, портал чи застосунок «Дія». Третій рівень (комплексну медико-психологічну реабілітацію) здійснює група щонайменше з чотирьох фахівців із застосуванням кейс-менеджменту, у тому числі стаціонарно. Допомога охоплює діагностику психологічного стану валідними психометричними методами, відновлення функціонування, психотерапію психічних і поведінкових розладів, психологічну просвіту та психосоціальну підтримку; групова робота можлива в групах до 10 осіб. Отримувачами є, зокрема, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, постраждалі учасники Революції Гідності та члени їхніх сімей. Мінветеранів щонайменше раз на рік (крім періоду воєнного стану та трьох місяців після нього) моніторить якість послуг і може виключати фахівців з реєстру. Матеріал корисний психологам, які прагнуть стати надавачами послуг, а також юристам і судовим експертам-психологам, що працюють з ветеранами та їхніми родинами.

Ключові слова: безоплатна психологічна допомога, психологічна реабілітація, ветерани війни, члени сімей загиблих Захисників, реєстр постачальників послуг, Міністерство у справах ветеранів України, постанова Кабінету Міністрів України № 1338, рівні психологічної допомоги.

Register of Providers of Psychological Rehabilitation Services Maintained by the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine

Kabinet Ministriv Ukrainy, Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy.

Abstract. Free psychological assistance for veterans and their families requires clear rules on who provides it, at what level and on what terms. This material presents Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1338 of 29 November 2022, which approved the Procedure and Conditions for providing free psychological assistance to persons being discharged or already discharged from military service from among war veterans, persons with special merits to the Motherland, their family members and family members of deceased war veterans and Defenders of Ukraine, under the Law of

Ukraine on the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection. It also reports that by 15 December 2022 the Ministry of Veterans Affairs had formed the 2022 Register of providers of psychological rehabilitation services as a list of healthcare institutions. According to an explanation published by ArmyInform, the Resolution takes effect on 1 January 2023 and introduces three levels of assistance: social and psychological support within primary care or by trained non-specialists; psychological rehabilitation delivered only by registered specialists on an outpatient, mobile or remote basis; and comprehensive medical and psychological rehabilitation by a team of at least four specialists using case management, including inpatient care. Assistance covers diagnosis with validated psychometric methods, restoration of functioning, psychotherapy of mental and behavioural disorders, psychoeducation and psychosocial support, with group work for up to ten people. The Ministry monitors service quality at least once a year, except during martial law, and may remove specialists from the register. The material is relevant to psychologists seeking to become providers and to lawyers and forensic psychologists working with veterans.

Keywords: free psychological assistance, psychological rehabilitation, war veterans, families of fallen defenders, register of service providers, Ministry of Veterans Affairs of Ukraine, Cabinet of Ministers Resolution No. 1338, levels of psychological care.

Першоджерело: *Порядок та умови надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : затв. постановою Каб. Міністрів України від 29.11.2022 № 1338.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 12.08.2023.*

References

1. Kabinet Ministriv Ukrainy, Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Reiestr postachalnykiv posluh iz psykholohichnoi reabilitatsii, vedennia yakoho pokladeno na Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy [Register of Providers of Psychological Rehabilitation Services Maintained by the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9792-reestr-postachalnikiv-poslug-iz-psikhologichnoji-reabilitatsiji-vedennya-yakogo-pokladeno-na-ministerstvo-u-spravakh-veteraniv-ukrajini (onovlena versiia vid 12.08.2023). [in Ukrainian].

2. Poriadok ta umovy nadannia bezoplatnoi psykholohichnoi dopomohy osobam, yaki zvilniaiutsia abo zvilneni z viiskovoi sluzhby, z chysla veteraniv viiny, osib, yaki maiut osoblyvi zasluhy pered Batkivshchynoiu, chlenam simei takykh osib ta chlenam simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny i chlenam simei zahyblykh (pomerlykh) Zakhysnykiv ta Zakhysnyts Ukrainy vidpovidno do Zakonu Ukrainy "Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu" [Procedure and Conditions for Providing Free Psychological Assistance to Persons Being Discharged or Discharged from Military Service from Among War Veterans, Persons with Special Merits to the Motherland, Their Family Members and Family Members of Deceased War Veterans and Deceased Defenders of Ukraine in Accordance with the Law of Ukraine "on the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection"] : zatv. postanovoiu Kab. Ministriv Ukrainy vid 29.11.2022 № 1338. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ СЕРЕД УЧНІВ ШКІЛ МІСТА КИЄВА[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.4.2023.03[1] Check for updates

Анотація. Публікація описує просвітницьку зустріч, проведену 17 лютого 2023 року для учнів однієї з київських шкіл: О. А. Назаров як судовий експерт-психолог (поліграфолог) ознайомив дітей з поліграфом і можливостями виявлення прихованої інформації під час судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, з огляду на розвиток комп'ютерної поліграфії та інструментальної детекції прихованої інформації у світі. За спостереженнями автора, психологія цікавить дітей, вони охоче ставлять запитання і нерідко помічають поведінку оточення уважніше за дорослих, а вміння розпізнавати обман людина опановує впродовж усього життя. Теоретична частина пояснює статус поліграфа як апаратної психофізіологічної методики психофізіології, що належить до психологічної науки; її застосовують у межах судово-психологічної експертизи, і окремої норми кодексу для цього не потрібно, оскільки вибір методу належить до компетенції експерта. Правову основу становлять Закон України «Про судову експертизу», наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5 і стаття 28 Конституції України, яка забороняє піддавати людину без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідам. Наведено орієнтовні експертні питання про наявність у підекспертної особи психологічної установки на приховування (спотворення) інформації, пов'язаної з обставинами злочину, та про коло обставин, з якими вона пов'язана. Перелічено п'ять напрямів орієнтувальної інформації, яку можна отримати під час опитування з комп'ютерним поліграфом, і наголошено на обов'язковості письмової згоди. Автор посилається на мета-аналітичне дослідження критеріальної точності поліграфних технік 2011 року, праці з наукових основ перевірки на поліграфі та з фізіології для психофізіологічних досліджень (2015), термінологічний довідник за редакцією Д. Крапола, М. Хендлера і Ш. Штурм (2012) та роз'яснення щодо застосування стандартів ASTM International (2020), а також нагадує про запровадження 25 жовтня 2021 року професії «Поліграфолог» (підклас КП 2490). Матеріал показує, як популяризувати знання про судово-психологічну експертизу серед школярів, не спрощуючи її правових меж.

Ключові слова: поліграф, судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа, популяризація психологічних знань, учні шкіл, виявлення прихованої інформації, письмова згода, психофізіологія, професія «Поліграфолог», стандарти ASTM International.

Forensic Psychological Examination Using a Polygraph: Popularising Modern Psychological Knowledge Among Kyiv Schoolchildren

Nazarov O. A.

Abstract. Knowledge about deception detection and forensic psychology attracts genuine interest among schoolchildren and can be presented to them without distorting its legal limits. O. A.

Nazarov describes an educational meeting held on 17 February 2023 for pupils of a Kyiv school, where he, as a forensic psychologist and polygraph examiner, introduced the polygraph and the possibilities of detecting concealed information in forensic psychological examination using a polygraph, against the background of advances in computerised polygraphy worldwide. The author explains that the polygraph is an instrumental psychophysiological technique belonging to psychophysiology as a branch of psychological science; it is used within a forensic psychological examination and needs no separate provision in procedural codes, since the choice of method lies within the expert's competence. The legal basis comprises the Law of Ukraine on Forensic Expertise, Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 1350/5 of 27 July 2015 and Article 28 of the Constitution of Ukraine, which prohibits medical, scientific or other experiments on a person without free consent. Sample expert questions on whether the examinee has a psychological set towards concealing or distorting information about the circumstances of an offence are given, as are the five types of orienting information that a computerised polygraph interview can yield; written consent is mandatory. The author refers to the 2011 meta-analytic survey of the criterion accuracy of validated polygraph techniques, works on the scientific basis of polygraph testing and on physiology (2015), a terminology reference edited by D. Krapohl, M. Handler and S. Sturm (2012) and an explanation of ASTM International standards (2020), and recalls that the occupation of polygraph examiner was introduced in Ukraine on 25 October 2021. The material offers forensic experts a model of science outreach.

Keywords: polygraph, forensic psychological examination using a polygraph, science outreach, schoolchildren, concealed information detection, written consent, psychophysiology, polygraph examiner, ASTM International standards.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 18.02.2023; у номері — 31.08.2023; DOI:* ***10.53672/ej.4.2023.03***[1].

Повний текст

Бібліографічний опис: Назаров О.А. Судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа. Популяризація серед учнів шкіл міста Києва. / О.А. Назаров. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. К., 2023. Т. 8, № 4 (46). Дата публікації: 31.08.2023. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8286-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-iz-zastosuvannyam-poligrafa-populyarizatsiya-sered-uchniv-shkil-mista-kieva (дата звернення: 17.02.2023).



Поліграф це апаратна психофізіологічна методика такої прикладної дисципліна як психофізіологія, яка входить до складу психологічної науки. Застосування поліграфа як методики відбувається в рамках судово-психологічної експертизи і не передбачає окремої статті в будь якому кодексі. Обрання методу та методики дослідження відноситься до компетенції експерта за законодавством. Головним законом, який регулює діяльність судового експерта є Закон України "Про судову експертизу". Підстави призначення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа регламентовані наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015. В тому числі статтею 28 Конституції України, а саме: жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідам.

Приклади орієнтовних експертних питань на судово-психологічну експертизу із застосуванням поліграфа:

1. Чи має підекспертна особа психологічну установку на приховування (спотворення) орієнтовної інформації пов'язаної з обставинами скоєного злочину (вказується фабула справи)?

2. Якщо підекспертна особа має психологічну установку на приховування (спотворення) орієнтовної інформації пов'язаної з обставинами скоєного злочину, то з якими саме обставинами справи вона пов'язана?

Сучасні дані застосування поліграфа будуються на наукових Мета - аналітичних даних щодо валідності та надійності поліграфологічних тестів, які були отримані в 2011 році.

1. Мета-аналітичне дослідження критеріальної точності перевірених поліграфних технік (2011). - URL: https://apoa.memberclicks.net/meta-analytic-survey-of-criterion-accuracy-of-validated-polygraph-techniques

2. Наукові основи перевірки на поліграфі (2015). - URL: https://apoa.memberclicks.net/scientific-basis-for-polygraph

3. Роз'яснення члена Технічного комітету E52 Forensic Psychophysiology ASTM International щодо застосування українськими поліграфологами міжнародних стандартів ASTM International (2020) - https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/3842-roz-yasnennya-shchodo-zastosuvannya-ukrajinskimi-poligrafologami-mizhnarodnikh-standartiv-astm-international

4. Керівництво з фізіології для вивчаючих науку психофізіологічних досліджень на поліграфі (2015) - https://expertize-journal.org.ua/books/6396-kerivnitstvo

5. Термінологічний довідник для наукової психофізіологічної детекції неправдивості (ПФД). За загальн. редак. Д. Крапол, М. Хендлер, Ш. Штурм. (2012) - https://expertize-journal.org.ua/books/3998-dovidnik

Довідково, в Україні 25 жовтня 2021 року уведена професія «Поліграфолог» змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010 та затверджена кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог», яка набула чинності з дати затвердження Зміни № 10 до Класифікатора професій, а саме 25 жовтня 2021 року згідно наказу Мінекономіки України від 25.10.2021 № 810-21 «Про затвердження Зміни №10 до Національного класифікатора ДК 003:2010». В Класифікаторі професій - професія поліграфолог включена в Підклас КП 2490 «Професіонали, що не входять в інші класифікаційні угруповання».

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України № 1350/5 від 27.07.2015, предметом опитування із застосуванням спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа є отримання орієнтувальної інформації щодо:

- ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації;

- повноти наданої опитуваною особою інформації;

- джерела отриманої опитуваною особою інформації;

- уявлень опитуваної особи про певну подію;

- іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій.

Такі опитування можуть проводитись тільки за наявності письмової згоди особи, яка проходитиме опитування.







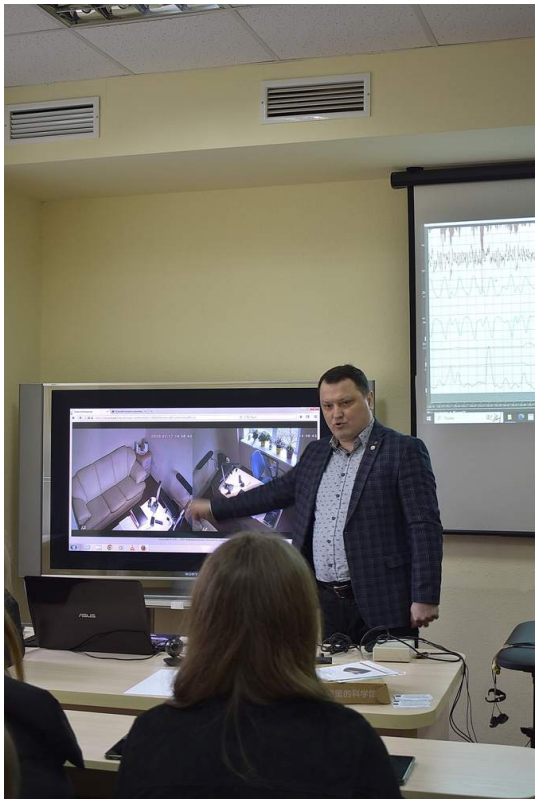













References

1. Nazarov O. A. Sudovo-psykholohichna ekspertyza iz zastosuvanniam polihrafa. Populiaryzatsiia suchasnykh psykholohichnykh znan sered uchniv shkil mista Kyieva [Forensic Psychological Examination Using a Polygraph: Popularising Modern Psychological Knowledge Among Kyiv Schoolchildren]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023.03.

URL: https://expertize-journal.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8286 (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

1.4. СУДОВА ПРАКТИКА

КИЇВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ 04 ЛИПНЯ 2023 РОКУ ВІДЗНАЧАЄ СВОЄ 110-РІЧЧЯ З ДНЯ СТВОРЕННЯ ТА ДЕНЬ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА УКРАЇНИ, У ЗВ'ЯЗКУ З ЧИМ БУЛО РОЗРОБЛЕНО ТА ВИПУЩЕНО УНІКАЛЬНУ МАРКУ[1]

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз

Анотація. Редакція журналу поширює інформацію Київського науково-дослідного інституту судових експертиз (КНДІСЕ) про відзначення 4 липня 2023 року 110-річчя від дня створення установи та Дня судового експерта України. З цієї нагоди інститут розробив і випустив пам'ятну марку, яку описано як вшанування його здобутків і символ професійності та відповідальності судових експертів, а сам випуск як визнання внеску КНДІСЕ в розвиток судово-експертної діяльності та крок до підвищення престижу судової експертизи. Редакційна колегія приєдналася до привітань колективу державної науково-дослідної експертної установи й побажала нових науково-прикладних досягнень у сфері судової експертизи та криміналістики.

Ключові слова: КНДІСЕ, 110-річчя, День судового експерта України, пам'ятна марка, судова експертиза.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 04.07.2023.*

Повний текст

Випуск марки свідчить про визнання внеску Київського науково-дослідного інституту судових експертиз у розвиток судово-експертної діяльності та підкреслює його вагомість у правовій системі країни та світу. Це також символічний крок у напрямку підвищення престижу судової експертизи та визнання важливості її ролі у забезпеченні справедливості.



References

1. Kyivskyi naukovo-doslidnyi instytut sudovykh ekspertyz. Kyivskyi naukovo-doslidnyi instytut sudovykh ekspertyz 04 lypnia 2023 roku vidznachaie svoie 110-richchia z dnia stvorennia ta Den sudovoho eksperta Ukrainy, u zviazku z chym bulo rozrobleno ta vypushcheno unikalnu marku [On 4 July 2023, the Kyiv Research Institute of Forensic Examinations Celebrates the 110Th Anniversary of Its Foundation and the Day of the Forensic Expert of Ukraine, for Which a Unique Postage Stamp Was Designed and Issued]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9441-kijivskij-naukovo-doslidnij-institut-sudovikh-ekspertiz-04-lipnya-2023-roku-vidznachayuchi-svoe-110-richchya-z-dnya-stvorennya-ta-den-sudovogo-eksperta-ukrajini-u-zv-yazku-z-chim-bulo-rozrobleno-ta-vipushcheno-unikalnu-marku (onovlena versiia vid 04.07.2023). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

В державній судово-експертній установі Мінюсту України 04 липня 2023 року стався випадок смерті керівника (Федоренко В.Л.) на робочому місці в своєму кабінеті, в якому фахівці вважають можуть мати ознаки доведення до смерті людини через психологічний тиск[1]

05.07.2023

Короткий зміст. 4 липня 2023 року, у професійне свято судових експертів, у своєму робочому кабінеті помер заступник директора — завідувач Київського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» доктор юридичних наук, професор В. Л. Федоренко. Журнал наводить думку окремих фахівців, що смерть могла бути пов'язана з психологічним тиском для примушення до звільнення, і допис заступника міністра юстиції А. В. Гайченка, який заперечив свою причетність. Подано біографію вченого, перелік позовів звільнених директорів НДІСЕ до Мін'юсту; питання про службову перевірку редакція залишає відкритим.

5 липня 2023 року на посаду директора Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та дослідження в Державній митній службі України було призначено екс-директора Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Чердинцева Юрія Герасимовича[2]

06.07.2023

Короткий зміст. 5 липня 2023 року, за дописом у Facebook, екс-директора Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз, кандидата юридичних наук Ю. Г. Чердинцева призначено директором Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень Держмитслужби. Лабораторію створено 14 листопада 2019 року; її випробувальні підрозділи працюють у семи містах, щороку вона досліджує понад 40 тис. зразків товарів. Наведено основні напрями роботи (фізико-хімічні, гемологічні, криміналістичні, товарознавчі дослідження), контакти та перелік попередніх керівників. Редакція вітає нового директора.

29 липня 2023 року в місті Києві буде проведене засідання дискусійного клубу "Правовий аспект" на тему: «ДНК-тест, поліграф чи психоаналіз: як визначити доброчесність судді?»[3]

29.07.2023

Короткий зміст. 29 липня 2023 року в Києві Український інститут майбутнього разом із Правничою асоціацією «ДОБРОСУД» проводить засідання дискусійного клубу «Правовий аспект» на тему «ДНК-тест, поліграф чи психоаналіз: як визначити доброчесність судді?». Серед запрошених є судовий експерт (поліграфолог) О. А. Назаров, представники ВРП, ВККС, Верховного Суду, Національної поліції, судді, адвокати й поліграфологи. До обговорення винесено точність поліграфа, вплив стресу та психічних розладів на результат, протипоказання, міжнародний досвід і альтернативні способи оцінювання доброчесності суддів.

08 липня 2023 року головою президії НКМР при Мін'юсті України був затверджений склад секцій Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України[4]

11.08.2023

Короткий зміст. 8 серпня 2023 року голова президії НКМР при Мін'юсті Н. Ткаченко затвердила склад секцій Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи. До них увійшли лише 9 судових експертів, які не працюють у державних спеціалізованих установах (раніше 18–20). Журнал пов'язує це з наказом Мін'юсту від 02.06.2023 № 2111/5, що обмежив участь таких експертів і висунув їм додаткові вимоги (стаж від п'яти років, відсутність дисциплінарних стягнень, кількість експертиз і праць), і вбачає в цьому ознаки дискримінації. Наведено повноваження секцій і список експертів, серед них О. А. Назаров.

28 червня у Верховній Раді зареєстрували два законопроєкти, які регулюють роботу психологів та психотерапевтів в Україні. На думку журналу, запущено процес створення штучних перепон для доступу до професії психолога в державі, яка воює[5]

11.08.2023

Короткий зміст. 28 червня 2023 року у Верховній Раді зареєстровано законопроєкти № 9433 (про систему охорони психічного здоров'я та послуги у цій сфері) і № 9434 (про адміністративну та кримінальну відповідальність за надання психологічної допомоги особами без такого права). Проєкт «Психічне здоров'я для України» запросив фахівців до обговорення. Редколегія журналу вважає, що проєкт № 9433 створює штучні перепони в доступі до професії психолога, вимагаючи додаткового навчання з невизначеними строками й вартістю, і пропонує як головну умову вищу психологічну освіту магістерського рівня. Наведено санкції за проєктом № 9434.

Вимога сьогодення на законодавчому рівні прописати поняття до змісту та критеріїв допуску фахівців для надання психологічної медичної допомоги та психологічної не медичної допомоги. Психологи проводять психологічну корекцію людини не медичним шляхом[6]

12.08.2023

Короткий зміст. Журнал обстоює потребу закріпити в законі розмежування медичної та немедичної психологічної допомоги. Наказ МОЗ від 30.09.2022 № 1782 дозволив магістрам психології працювати клінічними психологами (за умови спеціалізації до 1 січня 2026 року) і психотерапевтами в закладах охорони здоров'я, проте ці зміни стосуються лише клінічної практики. Законопроєкт № 9433, на думку редакції, фактично забороняє психологам надавати немедичну допомогу без окремих курсів із методу психотерапії. Психологічна корекція, за текстом, не є медичним втручанням і спирається на знання з різних галузей психології.

References

1. V derzhavnii sudovo-ekspertnii ustanovi Miniustu Ukrainy 04 lypnia 2023 roku stavsia vypadok smerti kerivnyka (Fedorenko V.L.) na robochomu mistsi v svoiemu kabineti, v yakomu fakhivtsi vvazhaiut mozhut maty oznaky dovedennia do smerti liudyny cherez psykholohichnyi

tysk [On 4 July 2023, the Head (V. L. Fedorenko) of a State Forensic Institution of the Ministry of Justice of Ukraine Died at His Workplace in His Office, a Case in Which Specialists Believe There May Be Signs of Driving a Person to Death Through Psychological Pressure]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 5 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9448-v-derzhavnij-sudovo-ekspertnij-ustanovi-ministerstva-yustitsiji-ukrajini-stavsya-vipadok-smerti-kerivnika-fdorenko-vladimslava-na-robochomu-mistsi-v-svoemu-kabineti-v-yakomu-fakhivtsi-vvazhayut-mozhut-mati-oznaki-dovedennya-do-smerti-lyudini-cherez-psikhologichnij-tisk-zalyakuvannya-z-metoyu-primushuvannya-do-zvilnennya-z-posadi (onovlena versiia vid 29.08.2024). [in Ukrainian].

2. 5 lypnia 2023 roku na posadu dyrektora Spetsializovanoi laboratorii z pytan ekspertyzy ta doslidzhennia v Derzhavnii mytnii sluzhbi Ukrainy bulo pryznacheno eks-dyrektora Odeskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz Cherdyntseva Yuriia Herasymovycha [On 5 July 2023, Yurii Herasymovych Cherdyntsev, Former Director of the Odesa Research Institute of Forensic Examinations, Was Appointed Director of the Specialised Laboratory for Examination and Research of the State Customs Service of Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 6 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9460-5-lipnya-2023-roku-na-posadu-direktora-spetsializovanoji-laboratoriji-z-pitan-ekspertizi-ta-doslidzhennya-v-derzhavnoji-mitnoji-sluzhbi-ukrajini-bulo-priznacheno-eks-direktora-odeskogo-naukovo-doslidnogo-institutu-sudovikh-ekspertiz-cherdintseva-yuriya-gerasimovicha (onovlena versiia vid 06.07.2023). [in Ukrainian].

3. 29 lypnia 2023 roku v misti Kyievi bude provedene zasidannia dyskusiinoho klubu "Pravovyi aspekt" na temu: "DNK-test, polihraf chy psykhoanaliz: yak vyznachyty dobrochesnist suddi?" [On 29 July 2023, a Meeting of the "Legal Aspect" Discussion Club Will Be Held in Kyiv on "DNA Test, Polygraph or Psychoanalysis: How to Determine a Judge's Integrity?"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 29 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9671-29-lipnya-2023-roku-v-misti-kievi-bude-provedene-zasidannya-diskusijnogo-klubu-pravovij-aspekt-na-temu-dnk-test-poligraf-chi-psikhoanaliz-yak-viznachiti-dobrochesnist-suddi (onovlena versiia vid 29.07.2023). [in Ukrainian].

4. 08 lypnia 2023 roku holovoiu prezydii NKMR pry Miniusti Ukrainy buv zatverdzhenyi sklad sektsii Naukovo-konsultatyvnoi ta metodychnoi rady z problem sudovoi ekspertyzy pry Ministerstvi yustytsii Ukrainy [On 8 July 2023, the Chair of the Presidium of the Scientific Advisory and Methodological Council at the Ministry of Justice of Ukraine Approved the Composition of the Sections of the Scientific Advisory and Methodological Council on Problems of Forensic Examination at the Ministry of Justice of Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 11 serp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9780-08-lipnya-2023-roku-golovoyu-prezidiji-nkmr-pri-minyusti-ukrajini-buv-zatverdzhenij-sklad-sektsij-naukovo-konsultativnoji-ta-metodichnoji-radi-z-problem-sudovoji-ekspertiz-pri-ministerstva-yustitsiji-ukrajini (onovlena versiia vid 12.08.2023). [in Ukrainian].

5. 28 chervnia u Verkhovnii Radi zareiestruvaly dva zakonoproiekty, yaki rehuliuiut robotu psykholohiv ta psykhoterapevtiv v Ukraini. Na dumku zhurnalu, zapushcheno protses stvorennia shtuchnykh perepon dlia dostupu do profesii psykholoha v derzhavi, yaka voiuie [On 28 June, Two Draft Laws Regulating the Work of Psychologists and Psychotherapists in Ukraine Were Registered in the Verkhovna Rada. In the Journal's View, a Process of Creating Artificial Barriers to Access to the Profession of Psychologist Has Been Launched in a Country at War]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 11 serp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9779-28-chervnya-u-

verkhovnij-radi-zareestruvali-dva-zakonoproekti-yaki-regulyuyut-robotu-psikhologiv-ta-psikhoterapevtiv-v-ukrajini-na-dumku-zhurnalu-zapushcheno-protses-stvorennya-shtuchnikh-perepon-dlya-dostupu-do-profesiji-psikhologa-v-ukrajini (onovlena versiia vid 12.08.2023). [in Ukrainian].

6. Vymoha sohodennia na zakonodavchomu rivni propysaty poniattia do zmistu ta kryteriiv dopusku fakhivtsiv dlia nadannia psykholohichnoi medychnoi dopomohy ta psykholohichnoi ne medychnoi dopomohy. Psykholohy provodiat psykholohichnu korektsiiu liudyny ne medychnym shliakhom [The Present-Day Need to Define at the Legislative Level the Content and Admission Criteria for Specialists Providing Medical and Non-Medical Psychological Assistance. Psychologists Carry out Psychological Correction of a Person by Non-Medical Means]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 12 serp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/9790-nagalna-vimoga-sogodennya-na-zakonodavchomu-rivni-propisati-ponyattya-do-zmistu-ta-kriterijiv-dopusku-fakhivtsiv-dlya-nadannya-psikhologichnoji-medichnoji-dopomogi-ta-psikhologichnoji-ne-medichnoji-dopomogi (onovlena versiia vid 12.08.2023). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

ЕРГОНОМІКА

Поліграфологічне крісло: історія розробки і вимоги стандартів

Навіщо поліграфологу спеціальне крісло і що про умови тестування кажуть стандарти? Журнал простежив історію питання — від перших дослідів Джона Ріда до сучасних норм.

Першим розробкою спеціального крісла зайнявся американський юрист і поліграфолог Джон Рід (1910–1982). 1945 року він почав реєструвати м'язову активність у передпліччях, стегнах і ступнях обстежуваного за допомогою металевих сильфонів під підлокітниками й сидінням. За даними Д. Краполя (2013), це крісло з датчиками прихованих рухів стало прототипом сучасного поліграфологічного крісла і підходу до виявлення контрзаходів [1].



Історія розробки поліграфологічного крісла (ілюстрація з матеріалу журналу) [1]

Крісло потрібне з трьох причин: поліграфолог контролює рухи досліджуваного; людина сидить зручно, не має потреби рухатися і може зосередитися на запитаннях; рухи не спотворюють показники, які реєструють датчики, — це особливо важливо, коли йдеться про протидію тесту. Будь-яка незручність може призвести до хибнопозитивних або хибнонегативних помилок [1].



Тестування на поліграфі в першій половині XX ст. (архівне фото з матеріалу журналу) [1]

Стандарт ASTM E2386-04 (2017) і настанова ASTM E2062-11 (2017) вимагають, щоб умови тестування не відволікали обстежуваного, а місце дослідження було захищене від зовнішнього шуму. В Україні вимоги до підлокітників робочих стільців установлює п. 4.11 ДСанПІН 3.3.2.007-98: довжина — не менше 250 мм, ширина — 50–70 мм, регулювання за висотою над сидінням — у межах 230–260 мм, відстань між підлокітниками — 350–500 мм [1].

References

1. Istoriia rozrobky polihrafolohichnoho krisla dlia testuvan, opytuvan na polihrafi ta mizhnarodni standarty, yaki vymahaiut stvoriuvaty polihrafoloham nalezhni umovy testuvannia dlia testovanoi osoby, yaka prokhodyt opytuvannia, doslidzhennia na polihrafi. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : veb-sait. 2022. 16 zhovt. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-poligrafa/7511-istoriya-rozrobki-poligrafologichnogo-krisla-dlya-testuvan-opituvan-na-poligrafi-ta-mizhnarodni-standarti-yaki-vimagayut-stvoryuvati-poligrafologam-nalezhni-umovi-testuvannya-dlya-testovanoji-osobi-yaka-prokhodit-opituvannya-doslidzhennya-na-poligrafi (onovlena versiia vid 09.03.2023). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у липні–серпні 2023 р. — у період виходу цього номера[23]:

№	Запит	Індекс
1	судова експертиза	100
2	експертиза авто	41
3	почеркознавча експертиза	34
4	судово-медична експертиза	28
5	судово медична експертиза	26
6	психофізіологічна експертиза	23
7	експертиза проектної документації	22
8	трасологічна експертиза	13
9	лінгвістична експертиза	13
10	військово лікарська експертиза	9

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «військово лікарська експертиза» (різкий сплеск), «почеркознавча експертиза» (+80 %), «експертиза проектної документації» (+70 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	28 червня у Верховній Раді зареєстрували два законопроєкти, які регулюють роботу психологів та психотерапевтів в Україні. На думку журналу, запущено процес створення штучних перепон для доступу до професії психолога в державі, яка воює	8 251
2	В державній судово-експертній установі Мінюсту України 04 липня 2023 року стався випадок смерті керівника (Федоренко В.Л.) на робочому місці в своєму кабінеті, в якому фахівці вважають можуть мати ознаки доведення до смерті людини через психологічний тиск	4 419
3	*Назаров О. А.* Анатомічні ляльки як техніка роботи психолога з дітьми та психологічна особливість отримання правдивих свідчень від дітей по злочинах, які були відносно них скоєні (сексуальне, психологічне, фізичне насильство тощо) або свідком яких вони були	3 058

4	*Слюсаренко В. Є.* Експертні дослідження документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди	2 637
5	08 липня 2023 року головою президії НКМР при Мін'юсті України був затверджений склад секцій Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України	1 923

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[24].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[25] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

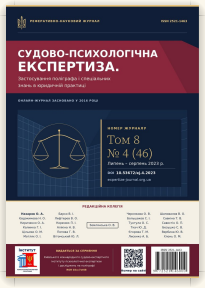

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2023. Т. 8, № 4 (46). 81 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19818-2023-4-51.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro

naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2023. Vol. 8, No. 4 (46). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2023. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Sohodni den sudovoho eksperta Ukrainy: rol ekspertiv u dokumentuvanni voiennykh zlochyniv rosiiskykh ahresoriv [Today Is the Day of the Forensic Expert of Ukraine: The Role of Experts in Documenting War Crimes of the Russian Aggressors]. UNN, 04.07.2024. URL: https://unn.ua/news/sohodni-den-sudovoho-eksperta-ukrainy-rol-ekspertiv-u-dokumentuvanni-voiennykh-zlochyniv-rosiiskykh-ahresoriv (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

8. OHCHR, "Ukraine: civilian casualty update" (storinka: "Ukraine: Civilian casualties as of 27 August 2023", opubl. 28.08.2023). URL: https://ukraine.un.org/en/download/141256/243711 (data zvernennia: 04.11.2026).

9. Ponad 121 tysiachu zlochyniv proty Ukrainy zadokumentuvav Ofis Henprokurora [Over 121,000 Crimes Against Ukraine Documented by the Office of the Prosecutor General]. ArmiiaInform. 2023. 25 serp. URL: https://armyinform.com.ua/2023/08/25/ponad-121-tysyachu-zlochyniv-proty-ukrayiny-zadokumentuvav-ofis-genprokurora/ (data zvernennia: 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. World Bank : press release. 2023. 23 Mar. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment (data zvernennia: 08.11.2026).

11. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia kompensatsii ... z vykorystanniam elektronnoi publichnoi posluhy "yeVidnovlennia" : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.04.2023 № 381 (iz zminamy) [On Approval of the Procedure for Providing Compensation ... Using the eVidnovlennia E-Service : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21 April 2023 No. 381 (as amended)]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF (data zvernennia: 08.11.2026). [in Ukrainian].

12. DSNS Ukrainy. Riatuvalnyk DSNS u Spaso-Preobrazhenskomu sobori v Odesi pislia rosiiskoho raketnoho udaru v nich na 23 lypnia 2023 r [A State Emergency Service Rescuer in the Transfiguration Cathedral in Odesa After a Russian Missile Strike on the Night of 23 July 2023] : fotohrafiia (litsenziia CC BY 4.0). Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Transfiguration_Cathedral_in_Odesa_after_Russian_missile_attack,_2023-07-23_(33).jpg (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

13. DSNS Ukrainy. Chernihivskyi muzychno-dramatychnyi teatr imeni Tarasa Shevchenka pislia rosiiskoho raketnoho udaru 19 serpnia 2023 r [Chernihiv Theatre of Music and Drama After a Russian Missile Strike on 19 August 2023] : fotohrafiia (litsenziia CC BY 4.0). Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chernihiv_after_Russian_missile_attack,_2023-08-19_(01).jpg (data zvernennia: 09.11.2026). [in Ukrainian].

14. Chotyry roky pravosuddia v umovakh viiny — chernihivska suddia Liubov Kharechko bula rozstriliana rosiiskymy viiskovymy [Four Years of Justice in Wartime: Chernihiv Judge Liubov Kharechko Was Shot Dead by Russian Soldiers]. Rada suddiv Ukrainy : ofitsiinyi vebsait. 2026. 24 liut. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/cotiri-roki-pravosudda-v-umovah-vijni-cernigivska-sudda-lubov-harecko-bula-rozstrilana-rosijskimi-vijskovimi (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

15. Vytiah z protokolu zahalnykh zboriv suddiv Chernihivskoho apeliatsiinoho sudu vid 08 zhovtnia 2018 roku [Extract from the Minutes of the General Meeting of Judges of the Chernihiv Court of Appeal of 8 October 2018]. Chernihivskyi apeliatsiinyi sud : ofitsiinyi vebsait. URL: https://cna.court.gov.ua/sud4823/inshe/1/protokol08 (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

16. Obrano zastupnyka holovy sudu ta sekretariv sudovykh palat [Deputy Chief Judge and Secretaries of the Judicial Chambers Elected]. Chernihivskyi apeliatsiinyi sud : ofitsiinyi vebsait. 2021. 7 zhovt. URL: https://cna.court.gov.ua/sud4823/pres-centr/general/1191100/ (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

17. U Chernihivskomu AS zminyvsia holova [The Chief Judge of the Chernihiv Court of Appeal Has Changed]. Zakon i Biznes. 2024. 25 zhovt. URL: https://zib.com.ua/ua/163820.html (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

18. Uzahalnennia sudovoi praktyky [Generalisation of Case Law] / sekretar sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh L. K. Kharechko. Apeliatsiinyi sud Chernihivskoi oblasti : ofitsiinyi vebsait. 2018. 3 trav. URL: https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/477027/ (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

19. Suddiu z Chernihova vbyly pry sprobi evakuatsii [Judge from Chernihiv Killed While Trying to Evacuate]. Sudovyi reporter : vebsait. 2022. 4 berez. URL: https://sudreporter.org/suddyu-z-chernigova-vbyly-pry-sprobi-evakuacziyi/ (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

20. Kharechko L. K. Moi virshi — tse kryk dushi [My Poems Are the Cry of the Soul] : zbirnyk poezii / Liubov Kharechko. Chernihiv : [s. n.], 2026. 56 s. : il., fot. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/books/19828-kharechko-moi-virshi-tse-kryk-dushi (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

21. Spivchuttia [Condolences] : [u zviazku iz zahybelliu suddi Krasnohradskoho raionnoho sudu Kharkivskoi oblasti D. S. Konstantynova]. Sudova vlada Ukrainy : ofitsiinyi vebportal. 2022. 30 zhovt. URL: https://court.gov.ua/archive/1339620/ (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

22. Holova RSU — pro robotu sudiv pid chas viiny, konkurs do VKKS, spravy shchodo voiennykh zlochyniv ta suddiv na fronti [Head of the Council of Judges of Ukraine on the Work of Courts in Wartime, the Competition to the HQCJ, War Crimes Cases and Judges at the Front]. Sudova vlada Ukrainy : ofitsiinyi vebportal. 2023. 8 trav. URL: https://court.gov.ua/press/news/1419134 (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

23. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.07.2023–31.08.2023 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.07.2023–31.08.2023]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?

date=2023-07-01%202023-08-31&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

24. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

25. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2023. Том 8, № 4 (46)
липень–серпень 2023 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 81 с.

DOI 10.53672/ej.4.2023. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua